

Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı,
28 Haziran 1914
The Assassination of Archduke Franz Ferdinand,
28 June 1914

Meryem Günaydın*

Özet

28 Haziran 1914 Pazar günü, Dünya'da günleri değiştirecek bir siyasi cinayet gerçekleştirildi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun varisi Fransuva Ferdinand Saraybosna ziyareti'nde eşi ile birlikte suikast neticesinde hayatını kaybetmiştir. Saraybosna suikastı olarak anılan bu olay tarih metinlerinde Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan "kıvılcım" veya "Avrupa'ya düşen gök gürültüsü" olarak tanımlanmıştır. Sırbistan'da, Bosna-Hersek ve Sırbistan'ın Slav birliği için faaliyetlerde bulunan "Kara El" gizli örgütü; Gavrilo Princip ve beraberindeki Nedjelko Cabrinovic, Trifko Grabez, Muhamed Mehmedbasic, Vaso Cubriloviç, Cvijetko Popoviç ile birlikte bir suikast planı doğrultusunda yolculuğa çıkmışlardır. Saraybosna suikastının arka planı, suikast anı ve sonrası sebepleri ve neticeleri örgüsünde bu çalışmada ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saraybosna Suikastı, Arşidük Fransuva Ferdinand, Gavrilo Princip, Albay Apis, I. Dünya Savaşı

Abstract

Sunday, June 28, 1914, the world will change in the days of a political murder was carried out. Franz Ferdinand, heir to the Austro-Hungarian Empire in Sarajevo visit with his wife and both died as a result of an assassination. The Sarajevo assassination, referred in the history texts as "spark" of the First World War or "like a clap of thunder to Europe". In Serbia, the secret organization "Black Hand" engaged in activities for the unity of Serbs; together with Gavrilo Princip and Nedjelko Cabrinovic, Trifko Grabez, Muhamed Mehmedbasic, Vaso Cubriloviç, Cvijetko Popoviç had a mystical trip to the assassination plot. The background of the assassination in Sarajevo, causes and consequences of the assassination will be discussed in this study.

Key Words: Sarajevo Assassination, Archduke Franz Ferdinand, Gavrilo Princip, Colonel Apis, WWI

Giriş

Saraybosna suikastından evvel, Avrupa'da politik ve etnik yapısal sorunlar özellikle Balkanlar'da çok yaygın idi. Saraybosna suikastı hadisesinin akabinde siyasi gerilimin uluslararası boyuta ulaştığı noktada savaş çözüm olarak belirmiştir. Zira Avrupa geleneğinde savaş değişimin enstrümanı olarak kullanılmaktadır.

* Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı,
E-mail: mgnydn@yahoo.com

Gazi

Akademik
Bakış
1
Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Saraybosna suikastından tam bir ay sonra 28 Temmuz 1914 tarihinde başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren, dört yıl süren bir savaş başlamıştır. Başlangıçta savaş lokal olarak görülmüştür. Bu münasebetle “*Üçüncü Balkan Savaşı*”¹, “*Avrupa Savaşı*”², veya “*Milyonlar Muharebesi*”³ olarak dönemin gazetelerinde yer almıştır. Özellikle Amerikan literatüründe Amerika'nın savaşa dahil oluşuna kadar savaş bir Avrupa savaşı olarak değerlendirilmiştir. Amerika'nın savaşa katılması ile bu algı değişmiş ve “*Dünya Savaşı*” olarak tanımlanmıştır.

28 Temmuz 1914 (H. 5 Ramazan 1332, R. 15 Temmuz 1330) tarihinde Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ile akabinde İngiltere, Fransa ve Rusya'dan müteşekkil İtilaf devletleri ile Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya'dan oluşan İttifak Devletleri olarak siyasi blokların oluşması da gecikmemiştir. Bu bloklara yeni devletlerin katılımı veya saf değiştirmeleri savaşın Avrupa'da sınırlı kalmayacağını ve uzun süreceğini göstermekte idi. 23 Ağustos'ta Almanya'ya daha sonra 25 Ağustos'ta Avusturya-Macaristan'a savaş açan Japonya, 6 Nisan 1917' de Amerika'nın İtilaf Devletleri tarafında savaşa dahil olduğu bu büyük ve uzun savaş Avrupa sınırlarını aşmış ve tüm kıtaları etkilemiştir. Osmanlı Devleti ise Ekim 1914'de Hristiyanlar arasında siyasi ancak lokal bir olay neticesinde başlayan bu savaşlara müdahil olarak Dünya Savaşı'nda yer almıştır.

19. yüzyılın 20. yüzyıla döndüğü yıllarda Avrupa'da ve Amerika'da gelişen endüstriyel teknikler bir ilerleme ve zenginlik oluşturmuştur. Yaygınlaşan sömürgecilik neticesinde güçsüz uluslar güçlüler tarafından yönetilmekte idi. Örneğin, Britanya Kanada'dan Karayiplere, Güney Afrika'dan Hindistan'a yayılmış ve 400 milyondan fazla insan yani dünya nüfusunun % 25'i İngiliz idaresinde bulunmaktaydı. Londra ise 1900'lerde dünyanın en büyük şehridir ve 6 milyondan fazla nüfusu ile birlikte artan eğitim ve okuryazarlık oranı ile dikkat çekmektedir. Keza, Avrupa'da Almanya, Fransa, Hollanda, Portekiz'de denizasını sömürgelere sahip diğer devletlerdir.

Devletlerin bu sömürgecilik yarışında ekonomik ve siyasi güç dengesi içerisinde yerini ve çıkarlarını koruma telaşı ülkeler arasında kutuplaşmalara neden olmuştur. Bloklar ve devletlerarası ilişkilerde ortaya çıkan çatışmalar dünyayı bir savaşın eşiğine getirmiştir. Bu tablo neticesinde Birinci Dünya Savaşı'nın esas sebepleri olarak reform arayışındaki dünya imparatorluklarının milliyetçilik ağırsıyla kıvrınmaları, emperyalist dış politikalar, militer rekabet ile beraberinde silahlanmanın artışı ile izah edilmektedir.

Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın kıvılcımı veya tetikleyici sebebi Saraybosna suikastıdır. Bu suikast, savaşın başlangıç hikayesidir. Bu siyasi ci-

- 1 *Sabah*, “Üçüncü Balkan Harbi”, s. 1, 28 Temmuz 1914., Spencer C. Tucker, Priscilla Mary Roberts, *The Encyclopedia of World War I: A Political, Social, and Military History*, s.11.
- 2 *İkdam*, “Avrupa Harb-i Umumiyesi Büyük Muharebe Başladı”, s. 1, 18 Ağustos 1914., *İkdam*, “Avrupa Harb-i Umumiyesi”, s. 1, 2 Eylül 1914, *İkdam*, “Avrupa Harb-i Umumiyesi”, s. 1, 15 Eylül 1914,
- 3 *İkdam*, “Milyonlar Muharebesi”, s. 1, 18 Ağustos 1914.

Göz

Akademik
Bakış

2

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

nayet, tarih metinlerinde "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Velihtı Fransuva Ferdinand'ın, 28 Haziran 1914 günü Saraybosna'yı ziyaretinde bir Sırp milliyetçisi olan Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi" cümleleriyle kifayet bulmuştur.

Bu çalışma ile suikastın anatomisi incelenerek detaylarıyla aktarılacaktır. Yabancı literatürün yanısıra Osmanlı gazeteleriden de bu hadise takip edilmiştir. Ancak bu siyasi suikastı özellikle Peyam, günü gününe gündemine alarak takip etmiştir.

Bu suikasttan bir ay sonra Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Sonra kurulan ittifaklar dünyayı savaşa sürüklemiştir. Yaklaşık 20 milyon sivilin öldüğü bu savaşın nasıl dünya savaşına dönüştüğü merak konusudur. Zira Hristiyanlar arasında meydana gelen etnik bir problem veya irredantizm lokalden küresel bir boyuta kavuşmuş ve dünyanın dört bir yanını sarsan büyük bir savaşa yol açmıştır.

Başlangıçta Avusturya- Macaristan ve Almanya tarafından üstlenilen büyük ölçüde "te'dip-haddini bildirmek"⁴ maksadıyla patlak veren çarpışmalara bir ölçüde askeri ve devlet görevlilerinin algıları yol açmıştır.⁵ İmparator Fransuva Joseph, General Franz Conrad von Hötzendorf, Dış İşleri Bakanı Leopold von Berchtold imparatorluğun devamı ve Sırp'ların yayılmacı milliyetçiliklerinin (irredantizm) önüne geçmek için bu savaşı gerekli görmüşlerdir. Bunun sebebi ise Arşidük suikastının nasıl ve neden gerçekleştiğinin detaylarında saklıdır.

28 Haziran 1914, Pazar

20. yüzyılda suikastlar herhangi bir meseleye dikkat çekilmek istenildiğinde belli grup ve kişilerce kullanılan olağan bir yöntemdir. 1900-1914 tarihine kadar çok sayıda suikast gerçekleştirilmiştir. Mesala Osmanlı Devleti'nde 1905 tarihinde, Sultan II. Abdülhamid Han'a Ermeni Devrimci Federasyonu tarafından bombalı bir saldırı düzenlenmiştir, 1913 tarihinde Mahmut Şevket Paşa makam otomobilinde uğradığı silahlı saldırı sonucunda öldürülmüştür. 1914 yılında ise Bab-ı Ali önünde Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'ya kurşun sıkılmıştır.⁶ Yine İtalyan Kralı Umberto (29 Temmuz 1900, anarşist Gaetano Bresci tarafından), U.S. Başkanı William McKinley (14 Eylül 1901, Polonyalı Leon Czolgosz tarafından), Sırp Kralı Alexander Obrenovic (28 Haziran 1903, Albay Dragutin Dimitrijevic önderliğindeki askeri darbe yapan bir grup subay tarafından) ve Meksika Başkanı Francisco Ignacio Madero Gonzalez (22 Şubat 1913, askeri darbe sonucu askerler tarafından) suikastlarla öldürülmüşlerdir. 28 Haziran 1914 tarihinde Arşidük Fransuva Ferdinand'a⁷ karşı düzenlenen suikast de bu

4 İkdam, "Müsademeler Başladı", s. 1, 28 Temmuz 1914.

5 David G. Herrman, *The Arming of Europe and the Making of the First World War*, Princeton University Press, 1997, s.5.

6 *Sabah*, "Dünkü Vakıa-i Cinaiye", s.1, 26 Temmuz 1914.

7 Arşidük Fransuva Ferdinand, İmparator Josef'in erkek kardeşi Carl Ludwig'in en büyük oğludur.

Gazi

Akademik
Bakış

3

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

silsilenin bir halkasıdır. Ancak Arşidük hayatı boyunca korkuyla yaşamaktansa bunu bulunduğu statünün olağan bir tehlikesi olarak görmüş ve görevinden geri çekilmemiştir. Bu konuda da şöyle demiştir: “Hayatımız sürekli olarak tehlikede Tanrı’ya güvenmek zorundayız.”⁸

Arşidük suikastı, sonuçları itibariyle diğer siyasi cinayetlerden farklıdır. Bu suikastın hemen akabinde Avrupa’yı değiştirecek bir güce sahip olduğu farkedilmiştir.⁹ Hatta sadece Avrupa’yı değil tüm dünya siyasetini etkileyerek yeniden şekillendirmiştir. Netice olarak, Birinci Dünya Savaşı’nı tetiklemiştir.

Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşi Sophie Chotek Sırbistan’ın başkenti Belgrad’a ziyaretlerini gerçekleştirmek üzere çarşamba günü Viyana’dan yola çıkmışlardır. Avusturya-Macaristan tahtının varisi olarak değil Avusturya ordusunun Genel Müfettişi olarak çıktıkları¹⁰ seyahatlerinin dördüncü ve son durağı Bosna ve Hersek idi. Peyam gazetesi, “*Harici Haberler*” arasında “*Arşidükün Seyahati*” ara başlığı ile Avusturya Arşidükü’nün bu seyahatine de yer vermiştir. 26 Haziran tarihli bu haber şöyledir: “*Arşidük Fransuva Ferdinand bugün buraya vasil olmuş ve ahali tarafından şiddetle alkışlanmıştır. Arşidük yirmi altı bin kişinin iştiraki ile icra edilecek büyük manevralar için burasını kendisine karargah ittihaz etmiştir.*”¹¹

Arşidük Ferdinand, Bosna ve Hersek halkının Avusturya idaresinden memnuniyetsizliğini bilmekteydi ve bu seyahatte isteksiz davranmakta idi.

18 Aralık 1863’te doğmuştur. Ludwig’in 1869’da vefatı ve İmparator Josep’in tek oğlu Rudolf’un intiharı üzerine (Esasen Rudolf’un ölümü şüphelidir. Sarayın yakınlarında ava çıkmış olduğu ve bu sırada bir kalp krizi geçirerek vefat ettiği söylenmekle beraber intihar etmiş olduğu da rivayet edilmektedir. Hatta Polonezköy’de ikamet eden ve yalnız adam olarak tanınan kişinin yine Rudolf olduğu yönünde rivayetler de mevcuttur.) tahtın varisi Fransuva Ferdinand olmuştur. Arşidük tarih, seyahat ve avcılık tutkunu, ailesine düşkün ancak soğuk bir karakter olarak tasvir edilmektedir.

8 Valerie Bodden, *Days Of Change The Assassination of Archduke Ferdinand*, Creative Education, Minnesota 2010, s.33.

9 *The New York Times*, “Tragedy May Alter Politics Of Europe”, 29 Haziran 1914.

10 Kontes Sophie Chotek, Avusturya Kraliyet ailesinden değildi. Chotek, Bohemya’nın aristokrat ailelerinden olmasına rağmen Kraliyet’in evlenmesi için Fransuva Ferdinand’a izin verdiği listenin dışında idi. İmparator Fransuva Joseph’in izni olmaksızın bu evlilik gerçekleşmezdi. (Dr. Johannes Horowitz, “*Archduke Franz Ferdinand’s Engagement to Countess Chotek - Obstacles To The Marriage*” *The New York Times*, 6 Mayıs 1900) . Ancak Papa Leo XIII, İmparator Wilhelm II ve Çar Nicholas II, İmparatoru ikna ederek bu evliliğe müsaade almışlardır. 1 Temmuz 1900’de evlenmişlerdir (*The New York Times*, 2 Temmuz 1900) Yalnız bu evlilik “*morganatic marriage*” idi, yani bu evlilik tipi, birbirine denk-eşit olmayan çiftler arasında kocanın unvanı-rütbesi ve diğer ayrıcalıkları, hem eşe hem de bu evlilikten doğan çocuklara geçemezdi. Dolayısı ile Sophie ve bu evlilikten doğan üç çocuğu Arşidük’ün rütbesini ve de makamını, Avusturya tahtının haklarını paylaşamaz, devr alamazdı. Ancak söz konusu Saraybosna ziyaretinde Arşidük, ordunun Genel Müfettişi olarak orada bulunduğundan refikası kendisine eşlik edebilmiştir. Aksi halde, Arşidük’ün yanında olmasına ve arabada yan yana oturmalarına müsaade edilmezdi.

11 *Peyam*, “Arşidükün Seyahati”, *Harici Haberler*, s. 4, 28 Haziran 1914 (H.4 Şaban 1332, R.15 Haziran 1330)

Görüş

Akademik
Bakış

4

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Hatta amcası İmparator Fransuva Josef'ten bu görevden affını istemişse de İmparator Jozef'in samimiyetsiz "istediğiniz gibi yapınız" cevabı ile gitmek mecburiyetinde olduğunu anlamıştır. Çıktıkları seyahatte Düşes, Bosna ziyaretinin tehlikeli olabileceği uyarıları sebebiyle bu programı iptal ederek geri dönmek istemiştir. Arşidük de erken dönüp çocuklarını görmek istemekteydi ancak askeri yaveri bunun Bosna-Saray(Sarajevo) halkını gücendirebileceğini ifade etmesi üzerine kalmayı ve programı gerçekleştirilmeyi tercih etmiştir. Nitekim; Arşidük Ferdinand, Genel Müfettiş olarak askeri teftişinde 20.000 askerin performanslarından memnun olmuştur.¹² Bu esnada refikası da Bosna-Saray'da okulları, yetimhaneleri ziyaret etmiştir.¹³

Bosna-Saray, 28 Haziran 1914, güneşli bir gün ve sabah saat 10.00 sularında Arşidük ve refikasının resmi ziyareti icra edilmekteydi. Halk, Arşidük ve eşini selamlamak üzere yollarda karşılıklı ikili saflar oluşturmuştur ancak onların arasında suikast planı içerisinde olan Bosnalı milliyetçi Sırlarda vardı.

Arşidük Fransuva Ferdinand'ın yedi araçlık konvoyu Appel İskelesi boyunca harekete başlamıştır. Üçüncü sıradaki üstü açık olan otomobilde Fransuva Ferdinand ve eşi oturmaktaydı. Arşidük soluk mavi bir general üniforması ile yüksek yakalı tunik, kırmızı çizgili siyah pantolon, yeşil tavus kuşu tüyleriyle süslenmiş bir miğfer giyinmiş ve sağında refikası Sophie, kırmızı bir şal ile çevrili beyaz ipek bir elbise giyinmiş, devekuşu tüyleri ile süslenmiş geniş kenarlı şapkası ile arabada oturmaktaydılar.

Konvoy yavaş yavaş ilerlerken ilk suikastçı Muhamed Mehmedbasic'i geride bırakmış idi. Mehmedbasic bir şey yapamamış ve sonrasında yerini terketmiştir. İlk üç suikastçı Arşidük geçerken cesaretlerini kaybederek girişimde bulunamamışlardı. Konvoy *Cumurja* köprüsüne yaklaştığında Nedjelko Cabrinovic Arşidük'ün aracına bombayı fırlatmıştır. Bu ikinci suikastçı nerdeyse başarılı olacaktı ki Arşidük ufak bir kol hareketi ile bombayı savmış ve aracı hızla ilerlemeye devam etmiştir. Bu patlamanın şiddeti ile sokak lambaları, etraftaki camlar kırılmış, zarar görmüştür. Arkasında bulunan araçtan iki kişi bunlar Kont Boos Waldeck, Yarbay Erich von Merizzi ve ahaliden altı kişi yaralanmıştır.¹⁴ Bu esnada bomba mahalinden "zivio!" (canlı yaşıyor) ve "hurrah!" (hurra) çığlıkları duyulmaktadır.¹⁵ Daha sonra dördüncü suikastçı Nedeljko Cabrinovic,

12 "Arşidük Ordu müfettişi General (Boytoran?)'a bir siyasi beyanatname göndererek on beşinci ve onaltıncı kolordu Generalleri, zabıtları ve askerlerine manevraların fevkalade bir surette icrasından ... Vazifelerini parlak bir surette ifa eylemelerinden dolayı..." *Peyam*, "Arşidük ve Ordu", *Harici Haberler*, s.4, 29 Haziran 1914.

13 Valerie Bodden, *Days Of Change The Assassination of Archduke Ferdinand*, Creative Education, Minnesota 2010, s. 20.

14 *Peyam*, "Veliahd Fransuva Ferdinand ile Refikasının Fecâyi-i Katli", *Son Haberler*, s. 5. 29 Haziran 1914 (H.5 Şaban 1332, R.16 Haziran 1330)

15 *The New York Times*, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country", 29 Haziran 1914, Pazartesi.

Gazi

Akademik
Bakış

5

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

suikast girişiminin hemen akabinde hızla yakalanmıştır. Tahkikat neticesinde bombanın çiviler ve kurşunlarla dolu büyük bir şişe ile yapıldığı altına bir de balata rabtedilmiş olduğu tayin edilmiştir¹⁶.

Arşidük'ün arabası Belediye binasına (*Town/City Hall*) doğru hiç durmadan ilerlemiştir. Buraya geldiğinde kapıda "Veliahda karşı vukubulan ilk suikastı müteakip Bosna Saray belediye reisi Arşidük'ü tecavüzden kurtulduğundan dolayı tebrik için bir nutuk iradına başlamış idi. Fakat arşidük nutku keserek: "İnsan Bosna-Saray'a geliyor, üzerine bomba atıyorlar bu "ayıpdır" demiştir".¹⁷

Burada bir yarım saat kadar kaldıktan sonra saat 10:45 suları yeniden yola çıkmışlardır. Arşidük Belediye binasında icra edilen resmi kabulden sonra ayrılarak yaralanan yardımcısı Albay Morizzi'yi ve diğer yaralıları ziyaret için hastahaneye (*Garrison Hospital*) gitmek istemekteydi. Bu arada tüm tedirginliklere rağmen Bosna ve Hersek valisi, Oskar Potiorek, ikinci bir saldırı ihtimalinin olmadığı hususunda karar belirtmiştir¹⁸ ve ek tedbirlerle Appel İskelesi'den geri, aşağı düz sürüşle iç caddelere girmeden gidebileceklerini önermiştir. Arşidük'te bu güzergah üzerinden gitmeyi kabul etmiştir.¹⁹ Ancak Arşidük Ferdinand, eşi Sophie' nin valinin konağına götürülmesini, kendisine hastahane ziyaretinde eşlik etmemesini istemişse de refikası yanında kalmakta ısrarcı olmuştur.

Planlanan güzergahta ilerleyen konvoydaki ilk iki araba yanlışlıkla Fransuva Joseph Street'e sapmışlar,²⁰ Arşidük Ferdinand'ın aracı da onları takip etmiştir. General Potiorek, yanlış güzergahın takip edildiğini anlar anlamaz bağırarak rıhtımda kalmaları gerektiği hususunda uyarıda bulunmuştur. Bunun üzerine Arşidük ve refikasının bindiği üstü açık otomobil geri dönmek için durmuştur. Tam o esnada sokağın en dar mahalinde *Schiller's Store* önünde bekleyen, Gavriilo Princip, "Avusturya ve Macaristan veliahdı Arşidük Fransuva Ferdinand ile refikası üzerine iki el revolver atmıştır. Gerek veliahd gerek refikası gayet vehim surette mecruh olmuşlar biraz sonra terk-i hayat etmişlerdir."²¹

Suikastçı; Princip iki el ateş etmiştir. İlk ateş Düşesi karnından vurmuş, ikincisi Arşidük'ün şahdamarını delmiştir. Düşes hemen kendini kaybetmiş ve Arşidükün dizleri üzerine düşmüştür, ardından Arşidük'de bilincini yitirmiştir.

16 *Peyam*, "Suikasdin Akıbetinde", s. 2, 30 Haziran 1914.

17 *Peyam*, "Ayıpdır!", *Tafsilat-ı Mâtemiyye*, s. 2, 30 Haziran 1914. Bu sözler The New York Times'ta şöyle geçmektedir: "Herr Burgermeister, it is perfectly outrageous! We have come to Sarajevo on a visit and have had a bomb thrown at us." *The New York Times*, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country", 29 Haziran 1914.

18 "It is all over now. We have not more than one murderer in Sarajevo " *The New York Times*, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country - Bravery of Archduke", 29 Haziran 1914.

19 Bodden, *a.g.e.*, s.29.

20 Güzergaha ait plan için bakınız Ek:1.

21 *Peyam*, "Avusturya Veliahdı ve Refikasının Katli", s.1, 29 Haziran 1914.

Bindikleri otomobil hemen hızla düz devam ederek Konak'a doğru gitmiştir. Orada ordu cerrahisi vardı, ancak oraya varıldığında hastahane başhekimini her ikisinin yaşamadığını kesinleştirmiştir. 50 yaşında olan Avusturya-Macaristan tahtının varisi Arşidük Fransuva Ferdinand ve 46 yaşındaki refikası Düşes Döhöhenberg ölmüştür.²² Suikast akabinde suikastın başarıyla tamamlandığının haberi Belgrad'a, Binbaşı Trebiteviç'e "İki hayvan ayı satıldılar" telgrafı ile verilmiştir.²³

Arşidük'ün Bosna-Saray seyahati ve teftişatı hakkında 26 Haziran ve 27 Haziran tarihli Bosna-Saray'dan gelen haberleri aktaran Peyam gazetesi, 29 Haziran günü suikast hadisesini de yine ilk sayfadan "Avusturya Veliâhdı ve Refikasının Katli" manşeti ile duyurmuştur. Bu suikast ile ilgili olayın üzerinden daha 24 saat geçmeden şu tespit ve beyanatta bulunmuştur: "Avusturya-Macaristan veliâhdı ile zevcesinin Bosna-Saray'da katl edilmeleri tam saat üçte intişar etmiştir. Bu haber, azim bir teessür husule getirmiştir. Gazeteler biraz sonra neşr ettikleri ilavelerle tafsilat vermişlerdir. Derhal mükemmel surette tertib edilmiş siyasi bir suikast karşısında bulunduğu anlaşılmıştır."²⁴ Haber şöyle devam etmektedir: "Herkes biliyordu ki veliâhd Fransuva Ferdinand tıpkı Alman imparatoru gibi azimkâr, fa'âl, hîn-i hacette kılıcını kınından çekmeğe hazır idi.... Birinci Fransuva Jozef hayat-ı saltanatının son demlerinde şurubunda olduğu için veliâhd Fransuva Ferdinand gibi fitraten siyaseten tehzib-i ma'rûf bir şahsiyetin şaybubeti Avusturya devleti için büyük bir zayâdır."²⁵

İmparator Fransuva Jozef ve Arşidük'ün çocukları şok haberi büyük üzüntü ile karşılaşmışlardır. Bu sırada Isle'de(ada, Fransa) bulunan İmparator Jozef geri dönmek üzere hazırlığa başlamışlardır. Peyam gazetesi başyazarı Ali Kemal, İmparator Jozef'in üzüntüsünü ilginç bir benzetme ile ifade etmiştir: "Ol cihanda hiçbir hükümdar görülmemiştir ki imparator (Fransuva Jozef) kadar o uzun o harikulade hayat-ı saltanatında bu derece umumi ve hususi bilhassa hususi acılara, felaketlere uğramış olsun. Bu pür-i mülûk, mülûk-ü devran şebabından bu eyyam-ı hirmâna kadar çektiğini şairler dediği gibi ömrünün saatlerine taksim eylese: haric-i kısmet şam-ı yakupdan efzûn çıkar."²⁶

Viyana'da 28 Haziran günü aktarılan haberlere göre²⁷ suikast hadisesi tarif edilemez bir üzüntü ile karşılanmıştır. Büyük bir elem ve endişe şehre hakimdir. Her tarafta bayraklar siyah tüller ile sarılı olduğu halde yarı direğe çekilmiştir.²⁸ İmparator ordunun altı ay matem tutmasını emretmiştir.²⁹

22 *The New York Times*, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country - Slain In A Second Attempt", 29 Haziran 1914, Pazartesi.

23 *Sabah*, "Suikast Etrafında", s.1, 13 Temmuz 1914.

24 *Peyam*, "Vakı'anın Sureti Cereyanı", s. 2, 29 Haziran 1914

25 *Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", s. 1, 30 Haziran 1914

26 *Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", s. 1, 30 Haziran 1914

27 *Peyam*, "Te'sir-i Umumi", s. 1, 30 Haziran 1914

28 *The New York Times*, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country", 29 Haziran 1914.

29 *Peyam*, "Ordunun Matemini", s. 2, 1 Temmuz 1914.

Gazi

Akademik
Bakış

7

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Tiyatrolar tatil edilmiştir. Bosna-Saray'da bir çok kişi akşama kadar 37 (bu rakam birçok kaynaktan değişmekle birlikte yaklaşık 50 civarı) kişi tevkif edilmiştir bunların arasında kadınlarda bulunmaktadır. Suikast esnasında asayişten sorumlu Bosna-Saray polis müdürü azledilmiştir.³⁰ Arşidükün muhafazasına memur zabıta tevkif edilmiştir. Arşidük ile refikasının muhafazasına memur polis komiseri ise cinayetden bir saat sonra intihar etmiştir.³¹

Ayrıca, Bosna-Saray'a zabıta-i hafiye ve beynelmilel zabıta memurları gelmiştir. Burada, gazetelere zabıta tarafından el konulmuştur. Viyana'dan 28 Haziran akşamı toplanan Meclis-i Vükela ise Bosna'da idare-i örfiye (sıkıyönetim) ilan etmiştir.

*"Bosna-Saray'da vukua gelen mezaiife cihet cihet bir ehemmiyet-i uzmayı haizdir. Fecîâdır. Netice itibarıyla mü'essirdir. Yalnız Avusturyaca değil bütün Avrupaca bâ'is-i endişedir."*³² ifadeleriyle basının naklettiği üzere bütün Avrupa'da ve de Washington'da da hadise üzüntü ve endişeyle karşılanmıştır. Arşidük Fransuva Ferdinand'ın katlinden dolayı Avusturya-Macaristan sefarethanesine taziyelerini beyan için evvela Sırp Sefiri gelmiştir. Sırbistan hükümeti cinayeti şiddetle kınamıştır. Sırbistan re'is-i nazırı ve Hariciye Nazırı, Sırp Meclis-i Mebusan re'isinin Avusturya Macaristan meclisleri reisine telgrafname ile taziyelerini bildirdiği gibi Sırbistan'da o gün itibarıyla kutlanan resmi bayrama rağmen umumi mahaller hükümetin emri ile akşam saat onda kapatılmıştır.

Bu münasebetle bütün hükümdarlar, Fransa reis-i cumhuru, Papa, İmparator, Kral Fransuva Jozef ile Hanedan İmparatoru azasına telgraflar çekerek gayet samimi surette üzüntülerini ve taziyelerini iletmişlerdir. Almanya imparatoru ise yapılan yarışların derhal tatil ve tehirini emretmiştir. Limanda bulunan Alman ve İngiliz sefinelerinin hepsi matem münasebetiyle bayrakları yarı direğe çekmişlerdir. Roma'da ise gazeteler İtalyan kavminin bu vahim cinayet karşısında her türlü kin ve düşmanlığı unuttuğunu ve müttefik kavmin elem ve matemine iştirak ettiklerini yazıyordu. Londra'dan gelen haberde de İngiltere Sarayında Arşidük Ferdinand Fransuva'nın vefatından dolayı sekiz gün matem girdiği duyurulmaktadır. Bulgar sarayında ise onbeş günlük matem ilan edilmiştir.³³ Romanya, İtalya Kralı yine 28 Haziran günü İmparator'a taziyelerini beyan etmişlerdir.

Avusturya veliahdının ve refikasının katlinden dolayı 29 Haziran günü *"Zat-ı haşmet-me'âblarının düçar olduğu keder-i azimden mütehasıl te'essürat-ı manevimle en samimi taziyetlerimi beyan eder ve Avusturya-Macaristan matemine iştirak ederim"*.³⁴ şeklindeki beyanatta Osmanlı İmparatorluğu namına Sadrazam Sait Halim

30 *Peyam*, "Tedabir-i Zabıta", s. 2, 30 Haziran 1914

31 *Peyam*, "Sırpların Aleyhinde Harekat", s. 2, 1 Temmuz 1914.

32 *Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", s. 2, 30 Haziran 1914

33 *Peyam*, "Bulgar Sarayında Matem", s. 1, 3 Temmuz 1914.

34 *Peyam*, "Taziyetname'i Hümayun", s. 1, 30 Haziran 1914.

Paşa taziyelerini iletmiştir. Aynı zamanda mateme iştirak olarak; Saray-ı hümayunda akşamları terennümü mutad olan mabeyn muzikasının bu hafta zarfında terennüm etmeyeceği bildirilmiştir.

Yine aynı gün Sadrazam Said Halim Paşa, Avusturya Sefarethanesine giderek Avusturya veliahdı Arşidük Fransuva Ferdinand'a karşı vuku bulan suikasttan dolayı sefir Marki Pallavicini'ye taziyelerini beyan etmişlerdir. Osmanlı Parlementosu namına Meclis-i Mebusan reisi Halil Bey, Avusturya Meclis-i Mebusan riyasetine bir telgrafname göndererek bu katlden dolayı Osmanlı Parlementosu namına taziyelerini beyan etmişlerdir. Viyana sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ise Avusturya Hariciye Nezaretine telgrafname ile taziyelerini iletmiştir.³⁵ Bâb-ı âli tarafından verilen emir üzerine Osmanlı sefaretı maslahatgüzarı Blak Bey Hariciye nezaretine giderek Kont Berhtold'a Osmanlı Hükümeti namına yine taziyelerini beyan etmişlerdir.³⁶

Cenaze Merasimi

29 Haziran'da Bosna-Saray'da Arşidük ile Düşes'in naaşları tahnit edildikten sonra piskopos tarafından bir ayin icra edilmiştir. Naaşları taşıyan tabutlar törenden sonra hükümet dairesinde geçici kilise haline getirilen odada teşhir olunmuştur. Oda çelenklerle dolu idi. Öğleden sonra, askeriye ve mülkiye ricalinin tabutların bulunduğu daireye girmeleri için müsaade edilmiştir. Akşam saat altıda iki tabut, askeri merasim ile istasyona oradan da hususi tren ile Matkoviç'e nakl edilmiştir.³⁷ Oradan da bir zırhlıya aktarılacaktır. Zırhlıya bir filo dahi refakat edecek ve böylece Viyana'ya nakledilecektir.

Arşidük ile düşesin naaşlarını taşıyan trenin geçtiği her istasyonda en küçük istasyonda bile ahali toplanarak trenin geçişini hürmetkârane surette selamlamışlardır.³⁸

Naaşlar, 3 Temmuz akşam saat onda Viyana'ya varmıştır.³⁹ İstasyonda müteveffanın çocukları, yeni veliahd Arşidük Şarl Fransuva Jozef ile Harbiye

35 *Peyam*, "Sadrazam Paşanın Taziyeti - Osmanlı Parlementosu namına - Sefaretin Taziyeleri - Hüseyin Hilmi Paşa - Saray-ı Hümayunda", s. 1, 30 Haziran 1914.

36 *Peyam*, "Hükümet-i Osmaniye Namına", s. 1, 1 Temmuz 1914. Avusturya Velihtının katli münasebetiyle gönderilen taziye telgrafına Avusturya Meclis-i Ayan Reisinin teşekkür telgrafı Osmanlı Meclis-i Âyan'ında istimaa arz edilmiştir. Avusturya Meclis-i Âyan Riyasetinden varit olan telgrafnamenin tercümesi ise şöyledir: "Arşidük Fransuva Ferdinand ile Zevcesi Prenses De Hohenburge'nun sureti fedada vefatları münasebetiyle Macaristan Meclis-i Ayanına lütfen beyan buyurulan hissiyat-ı hakifciyyeyi taziyeikârane Meclisimizce ittıla hâsıl olduğunu beyan eder ve taziye-i vakiayı iki milleti birbirine rapteden muhadenet-i samimiyyenin bir eser-i mahsusu telâkki eden Macar Meclis-i Ayanının teşekküratını Meclis-i Âyan-ı Osmaniyye arz ve tebliğ tasavvut buyurmanızı Zat-ı Riyasetpenahilerinden rica eylerim.

Baron De Yechipha "Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, İctima-i Fevkalâde Onaltıncı İnikad, 24 Haziran 1330 (1914) Sah, s. 222.

37 *Peyam*, "Naaşlar", Son Haberler, s. 5, 1 Temmuz 1914.

38 *Peyam*, "İstasyonlarda Tezahurat", s. 1, 4 Temmuz 1914.

39 *The New York Times*, "Victim's Bodies in Vienna", 3 Temmuz 1914.

Müdafai Milliye nazırları, yüksek dereceli saray memurları, generaller, bir çok madam, matem elbiselerini giyinmiş olarak beklemekte idiler. Şarl Fransuva Jozef tabutların bulunduğu vagona yaklaşmış ve resmi ihtiramı ifa etmiştir, huzurunda hıçkırma hıçkırma ağlamışlardır. Tabutlar vagondan çıkarılarak saraya mahsus olan geçici kilise haline getirilmiş olan intizar salonuna götürülmüştür. Saray rahibi burada bir ayin-i ruhani icra etmiştir. Güzergahda yüzbinlerce halk saf teşkil etmekte idi. Cenaze alayı hareket ettiği sırada toplanmış olan kalabalık diz çökmüştür. Bir çok halk hıçkırarak ağlamakta idi. Tabutlar saraya geldiği sırada tekrar resmi takdis icra edilmiştir.⁴⁰ Sonra da saray yakınındaki kiliseye nakl edilmiştir. Kilisede icra edilen ruhani ayinde Arşidük Şarl Fransuva Jozef ile Arşidüses Zita Maritrez son derece müteessir oldukları halde hazır bulunuyorlar idi.⁴¹

4 Temmuz sabahı saat onbire çeyrek kala Artisteten (*Artstetten Castle*) şato kilisesinde bir ruhani ayin icra edilmiştir. Saat onbir buçukta tabutlar en yakın akrabalarının da hazır bulunduğu şatonun defin mahaline nakl edilmiştir ve burada resmi defin icra olunmuştur.⁴²

Ayrıca, Hariciye nezaretinden Viyana sefaret-i Osmaniyesi maslahatgüzarlığına Arşidük ile refikasının kabri üzerine Osmanlı Hükümeti namına süslü bir çelenk yaptırılması emr olunmuştur.⁴³ Beyoğlunda Santa Maria Draperis Kilisesinde 4 Temmuz günü saat onbirde Arşidük Fransuva Ferdinand ile refikasının istirahat-i ruhu için bir ruhani ayin icra edilmiştir.⁴⁴ Bu ayinde hükümet namına Hariciye müsteşarı Reşad Hikmet Bey, Beyoğlu mutasarrıfı Gani Bey, Polis müdürü Sezai bey ile bi'l-umum süfera, Alman Sefareti müsteşarı ve önemli ecnebi şahsiyetler de hazır bulunmuştur. Beyoğlu caddesinde Avusturya tebaasına ait dükânlar ise Avusturya bandırasını matem alameti olarak yarıya çekmiştir..

Avusturya'ya İspanya Kralı, Belçika Bavyera Saksonya Kralları dahi cenaze merasiminde bulunmak üzere buraya gelecekleri önceden bildirilmiştir.⁴⁵ İngiltere'den Prens Arthur ve onunla birlikte İngiliz ordusu ümerasından bir zat ile bu alay zabitanından mürekkeb bir heyetin eşlik etmesi muhtemel olduğu haberleri de basında yer almıştır.⁴⁶ Almanya İmparatoru ve İmparatoriçesinin bizzat katılacağı önceden duyurulmuşsa da daha sonra hafif bir bel ağrısı rahatsızlığı nedeniyle imparator törene katılamamıştır. Bu durum diplomatik bir

40 *The New York Times*, "Austria Mourns At Royal Funeral", 4 Temmuz 1914.

41 *Peyam*, "Naş'lar Viyana'ya Geldi" , s. 1, 4 Temmuz 1914, Cumartesi.

42 *Peyam*, "Arşidükün Cenazesi" , Son Haberler, s. 5, 5 Temmuz 1914. *The New York Times*, "Archduke And Wife Buried", 5 Temmuz 1914.

43 *Peyam*, "Hükümet-i Osmaniye Namına", s.1, 3 Temmuz 1914.

44 *Peyam*, "Müteveffi Arşidük Namına Ayin-i Ruhani" , s. 1, 3 Temmuz 1914.

45 *Peyam*, "İspanya Kralı – Belçika- Bavyera -Saksonya Kralları", s. 2, 1 Temmuz 1914

46 *Peyam*, "İngiliz Saray Hükümdarında", s. 2, 1 Temmuz 1914.

Görüş

Akademik
Bakış

10

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

hastalık ve siyasi bir isteksizlik olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷ Peyam gazetesinde bu durum iki sebebe bağlanmıştır. Bunlardan ilki Avusturya İmparatoru ile arasındaki Sırlara karşı ihtilaf-ı efkar mevcut bulunmasından dolayı ve diğer sebebi ise Viyana ve Berlin saraylarının Viyana'ya gelmek zahmetini ihtiyar etmemeleri, diğer hükümdarları gücendirmemek istemelerinden ileri gelmektedir.⁴⁸ Ancak Avusturya sefreti tertib edilen son programa tevfikan cenazede ecnebi hiçbir veliahd bulunmayacağını tebliğ etmiştir.⁴⁹

Arşidük ve refikasının cenaze merasimi çok özel ve basit bir şekilde icra edilmiştir. Bu merasimlere Fransuva Ferdinand ve eşinin yüzlerce samimi arkadaşı ve aristokrat dahi örneğin Prens Fürstenberg, Prens Schwarzenberg, Prens Windischgratz, Prens Kinsky ve daha bir çok meclis üyesi ile Golden Fleet şovalyesi davet edilememişlerdir.⁵⁰

15 Temmuz'da Bosnasaray'da Arşidük ve Düşes için düzenlenen merasime mahalli Osmanlı şebkenderi, Diyet Meclisi Reisi, Evkaf Müdürü, Vali muavini ve birçok memur katılmıştır. Burada ruhlarının istirahatı için dualar edilmiştir.⁵¹

Bu suikast haberi ile ilgili ilginç notlardan bir tanesi de Fransuva Ferdinand 63 milyon Frank, Düşes ise 36 milyon Franka sigortalı imiş.⁵²

Suikastın Muhtemel Sebepleri

Suikast faili Princip; "*güya ma'ruz-ı tecavüz ve tazyik olan Sırp milletinin intikamını almak için ricalden birini revolverle öldürmek niyetinde bulunduğunu* .."⁵³ ifadesinde itiraf etmiştir. Ancak tek ve asıl gerekçenin bu olduğuna hem matbuat hem de siyasi düşünce kanaat getirmemiştir. Buna ek olarak birçok sebepten bahsedilmiştir. Özellikle dönemin gazetelerinde suikastın sebepleri ve eserleri ciddi bir propaganda eşliğinde ele alınmıştır. Bosna ve Hersek'in ilhaki, Sırp milliyetçiliği ve Güney Sırlarının Sırbistan'la birleşme hayali, Arşidükün Trializm politikası, Kara El (Black Hand) örgütünün faaliyetleri, Sırbistan matbuatının Sırp milliyetçiliği propagandası işaret edilen sebepler arasındadır.

Bosna ve Hersek'in İlhaki

1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanının akabinde Avusturya-Macaristan Sırbistan birliğinin önüne geçebilmek için Bosna ve Hersek'i ilhak etmiştir. Ancak Bosnalı Sırlar kadar Belgrad'daki Sırlar da bu durumdan rahatsız idiler.

47 *The New York Times*, "Kaiser Diplomatically Ill Symptoms of Lumbago-Won't Go to Archduke's Funeral", 3 Temmuz 1914.

48 *Peyam*, "Kayser Neden Cenazede Yokdu", s. 4, 5 Temmuz 1914

49 *Peyam*, "Cenazede Veliahdlar Bulunmayacak", s. 1, 4 Temmuz 1914, Cumartesi.

50 *The New York Times*, "Imperial Funeral Stirs Controversy", 6 Temmuz 1914.

51 *Sabah*, "Suikasd Tesirati", 12 Temmuz 1914.

52 *Peyam*, "Arşidükün Sigortası", 5 Temmuz 1914

53 *Peyam*, "Tevkifat ve Tahkikat", s. 1, 1 Temmuz 1914.

Gazi

Akademik
Bakış

11

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Bu rahatsızlık 27 Nisan 1909 tarihli İngiliz Bakanın raporunda da alenen görülmektedir.⁵⁴ Belgrad'da 20.000'den fazla kişinin katıldığı Avusturya-Macaristan karşıtı gösteriler yapılmıştır.⁵⁵ Zira Bosna hem coğrafya hem de etnik olarak "Büyük Sırbistan" hayalinin kalbinde yer almaktaydı. Deba gazetesi suikast gerekçesi olarak bu ilhakin hasıl ettiği düşmanlığı şöyle anlatmaktadır: "... yapılan suikast siyasi bir cinayettir. Bu cinayetin failleri anasıl Bosna-Hersek ahalisindedir. Ve bu iki eyaletin Avusturya hükümeti idaresi altına geçtiğinden dolayı teskin kabul etmez bir adavet beslemekte olan ifratperver Sırp Hırvat gençleri zümresindedirler. Bosna ile Herseki Avusturya'ya ilhak eden 6 Teşrinievvel 1908 tarihli emirname-i imparatorinin neşrinden beri Sırp ve Hırvat ırkına mensup ahali kendilerinde husule gelen galeyana-efkara izhardan geri kalmamakda idiler. Bu galeyana-ı efkar bazen alenen bazen hususi ta'dilerde rû-nümûn olmakta idi. Hatta Bosna buhranının en har devresinde bu eyaletin her ciheti ile asker ile dolu ve idare-i örfiyenin hükümran olduğu bir zamanda bile bu hali setr ve ihfa edebilmek için güçlük çekilmekte idi."⁵⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan altı yıl öncesinde, 1908 yılında, ilhakin yarattığı bu düşmanlık neticesinde Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Baron Alois Lexa Von Aehrenthal'in Dünya savaşını öngören şu sözleri ilginçtir: "Dünya'da çok acı var. Sahne kuruldu, aktörler hazır. Oyunun başlaması için sadece kostümler eksik. 20. yüzyılın ikinci on yılı büyük olaylara şahit olabilir. Kısa bir süre sonra gerçekleşebilir."⁵⁷

Aziz Vitus Günü (Saint Vitus Day), 28 Haziran 1914

Sırp milliyetçiliğini ve güney Sırplarının tutumu bir örnek üzerinden anlatılabilir. Bunlardan biri olarak, 1913-1914 Balkan Harbi ile Sırbistan'ın Kumonova ile Manastır'daki muzafferiyetleri, Avusturya'nın güneyindeki islavlar ile mütemekkin olan şehirlerin hepsinde, kendi milli zaferleri gibi alkışlanması gösterilebilir. Hatta Avusturya bandırasını hamil olan vapurlar üzerinde "Yaşasın Sırbistan!" diye bağırılmıştır. Rağuz'a da Spalato'da şenlikler icra edilmiştir.⁵⁸

İkinci örnek ise oldukça ilginçtir. Evveliyatı yaklaşık 500 yıl öncesine dayanan 28 Haziran günü Belgrad'da milli merasim olarak kutlanmaktadır. Bugün Sırp milliyetçiliği için önemli bir milli bayram günüdür.

28 Haziran 1389 tarihinde (Gregoryen takvimine göre 28 Haziran ancak eski Ortodoks takvimine göre 15 Haziran olup) bugün Saint Vitus Day olarak kutlanmaktadır. Ancak bu dini gün Sırlar için aynı zamanda bir anma günüdür. Sırp Prens Lazar ve Osmanlı Sultanı I. Murat arasında gerçekleşen Kosova Savaşı (*Kosovo Polje*) efsanelerinde epik ve edebiyatlarında mistik bir öneme

54 Christopher M. Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London: Allen Lane, 2012, s. 54.

55 Clark, *a.g.e.*, s. 53-54.

56 *Peyam*, "Avusturya Veliahdının Katli", s. 1, 3 Temmuz 1914.

57 Bodden, *a.g.e.*, s.15.

58 *Peyam*, "Sırp Milliyetçiliği", s. 1, 3 Temmuz 1914.

Göz

Akademik
Bakış

12

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

sahiptir. 1387 yılında Ploşnik Muharebesi ile Osmanlı kuvvetleri Sırlar karşısında yenilgiye uğramışlardır. Bu Balkanlarda Osmanlılar'a karşı kazanılmış ilk zafer olup Hırvat Osmanlılar'a karşı Leh, Macar, Çek ve bütün Balkan prensliklerinden müteşekkil büyük bir ittifakı beraberinde getirmiştir. Ancak 28 Haziran 1389'da Kosova Savaşı ile Sırlar için, Sırp Ortaçağı bitmiş ve Türk boyundurluğu başlamış idi.⁵⁹ Savaş sonunda bir Sırp soylusu olan Milos Obilic, Sultan Murat'ın elini öpüp müslüman olmak istediğini belirterek I. Murat'a yaklaşmış ve onu ani bir hamleyle hançerleyerek şehit etmiştir. Sultanın iç organları orada gömülmüş, geriye kalan naaşı ise Bursa'ya defnedilmiştir. I. Kosova Savaşı tarihte Sırp milliyetçiliğinin ilk yeşerdiği ve bugün Sırların çok önem verdiği bir muharebedir. Sırp epik şiirinde de mistik bir öneme sahip bir yenilgidir. Hatta 1989 tarihinde 600 ncü yıldönümü kutlamaları dahi yapılmıştır. Zira tarihi süreç içerisinde de bu kutlama Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Sırp milliyetçiliğinin yükselişinin sembolü haline gelecektir.

Fransuva Ferdinand ve refikasının Bosna ziyaretinin tam da 28 Haziran tarihine tesadüf etmesi bu bağlamda provakatif görülmüş ve Sırp milliyetçilerinin duygularını tahrik etmiştir.⁶⁰ Bunun bir tesadüf mü yoksa kasıtlı bir seçim mi olduğu bilinmez ancak Arşidük'ün ziyareti için 28 Haziran 1914 gününün doğru bir zamanlama olmadığı kesindir. Sırbistan Başbakanı Nikola Pasic'de bu görüşte olduğundan Viyana'daki bakanı aracılığı ile 28 Haziran tarihinin provakatif bir netice doğurabileceği hususunda Avusturya'ya uyarıda bulunmuştur.⁶¹

Suikast olayının gerçekleştiği günde Belgrad'da bu milli bayram kutlanmaktaydı. Suikast haberi alınır alınmaz Belgrad'da Kosova Muharebesinin te'bid hatırası münasebetiyle kutlanan bu milli merasim nedeniyle sokaklarda ve ahalide hakim olan neşenin yerini yeis ve elem almıştır.⁶² Milli merasim olmasına rağmen umumi mahaller, kahveler bile hükümetin emri üzerine akşam saat onda kapanmıştır.⁶³

Büyük Sırbistan hayali

Bütün Sırları birleştirmek isteyen Sırbistan, güney Sırlarının da içinde olduğu "Büyük Sırbistan" hayali vardı. 1908 Bosna ve Hersek'in ilhaki ancak bu düşüncesinin önüne geçmiştir.

Nüfusu Sırlardan müteşekkil Bosna ve Hersek'in ilhaki, Sırbistan'ı rahatsız etmiştir. Deba gazetesi bu memnuniyetsizliği "İmparator-Kralın ellinci sene-i

59 Joachim Remak, *Sarajevo The Story of A political Murder*, Criterion Books, New York, 1959, s.113.

60 Remak, *a.g.e.*, s. 75-76.

61 David De Voss, *Searching For Gavrilo Princip*, s. 2 Web: http://beacon.salemstate.edu/~cmauriello/pdf_his102/princips.pdf

62 *Peşyam*, "Te'sir-i Umumi" s. 1, 30 Haziran 1914

63 *Peşyam*, "Sırbistan Hükümetinin Te'ssüfü", s. 2, 1 Temmuz 1914

Gazi

Akademik
Bakış

13

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

devriye-i saltanatı hasebiyle Bosna ve Hersek'te 1908 senesi Kanunuevvelinin ikinci günü icra edilen merasim, matem merasimine müşabehe idi.⁶⁴ tesbiti ile özetlemektedir.

Birçok Sırp milliyetçisi bu Sırpı Avusturya idaresinden özgürlüklerine kurtarmayı görev bilmiştir. Gizli terörist örgütleri mesala Kara El, Sırpılara ait bütün muhtelif yerleri bir çatıda birleştirmeyi vaat ediyordu.⁶⁵

Kara El Örgütü

3 Mart 1911 tarihinde Sırp birliğini temin misyonu ile Kara El adıyla bir gizli örgüt kuruluyor. Bu örgüt "*Birlik Ya da Ölüm! (Union or Death!)*" sloganı ile yola çıkmıştır.⁶⁶ Draguti Dimitrijevic, veya kod adıyla Apis olarak da bilinir, ordu subaylarından müteşekkil Kara El gizli örgütünün lideri idi. Sırbistan ordusunda istihbarat bölümünde görevli idi. Bu örgüt Belgrad'da kafeler de milliyetçi gençleri bir araya toplamakta ve örgütlemektedir. Hatta politik olarak faaliyetleri Prens Aleksander tarafından da desteklenmiştir.

14 Haziran 1914 tarihinde Apis, Belgrad'da Kara El örgütünün merkez yürütme kurulunu (*Black Hand's Central Executive Committee*) toplantıya çağırmıştır.⁶⁷ Arşidük Fransuva Ferdinand suikastının planlanmasına Apis ve beraberinde Voja Tankosic, Milan Ciganovic ve belki bir iki örgüt üyesi daha dahil olmuştur. Apis, bu toplantı ile merkez komitesini suikast planından haberdar etmiştir. Üyelerin bir çoğu 1903 Aleksander Obrenovic (Aleksander I, Sırp Kralı 1889-1903) ve Kraliçe Draga suikastında de yer almaktaydılar.⁶⁸

Arşidük'ün 28 Haziran Bosna ziyareti sınırlı sayıda dağıtılan bir Hırvat dergisi olan *Slobodan* da kısa bir telgraf haberi olarak duyurulmuştur. Bunun üzerine Gavrilo Princip, Nedjelko Cabrinoviç ve Trifko Grabez Arşidük'ü Bosna ziyaretinde öldürmek üzere Apis tarafından gönderilmiştir. Seçilen bu üç kişi de tüberküloz hastası idi.

Arşidük Fransuva Ferdinand ve refikası bu suikast girişimiyle vefat ettikten sonra ne olacaktı? Bu ufak kıvılcımın dünyayı saracak bir yangına dönüştürebileceğini kimse kestirememiş miydi? Bu cinayetin bir savaşı tetikleyebileceği üzerinde örgüt üyeleri de tartışmışlar ve Apis'e karşı oy kullanarak plana karşı çıkmışlardır. Plandan haberdar edilen Sırbistan Başbakanı Nikola Pasic'de savaş korkusu ile buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Apis kabullenmiş ve suikastı iptal edeceğine dair söz vermiştir.⁶⁹ Ancak bu söz anlamsızdı. Apis daha sonra bir örgüt üyesine, eylemi iptal ettirmek için elçi gönderdiğini fakat bunun reddedildiğini temin etmiştir.

64 *Peyam*, "Avusturya Veliadının Katli", s. 1, 3 Temmuz 1914.

65 Bodden, *a.g.e.*, s.15.

66 Clark, *a.g.e.*, s. 58.

67 Remak, *a.g.e.*, s.77-78.

68 David James Smith, *One Morning In Sarajevo 28 June 1914*, Phoenix, London 2009, s. 83.

69 Remak, *a.g.e.*, s.78.

Dünya savaşını tetikleyen bu cinayet ile Sırbistan askeri yenilgi üzerine yenilgi almıştır. Bunun sorumlusu olarak gördüğü Black Hand örgütünü 1916'da Sırbistan Başbakanı Nikola Pasic, yıkmak istemiştir. 1917 Mayıs'ında Albay Apis ve yoldaşları Sırp Prens Regent Alexander'ı öldürmeye teşebbüs-ten mahkemede yargılanmıştır. 26 Haziran 1917 tarihinde Apis ve üç kişi daha idam edilmişlerdir.⁷⁰

Trializm veya Federalizm

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Almanya'nın güneyinde 1848'ten beri İmparator Fransuva Josef tarafından yönetilmekteydi. Habsburg hanedanı 1282'den beri gücü elinde tutan bir hanedandır. Yönetici grup Avusturya-Alman ve Macar-Macaristan⁷¹ olduğu 50 milyona yakın bir nüfusu idare eden Avusturya-Macaristan, sınırlarında 15 farklı dilin konuşulduğu, 10 farklı etni-sitenin içinde yer aldığı bir imparatorluktur.

Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Sırp'ların isyana kışkırtıl-malarından da korkmakta idi. Zira, emperyal bir devlet olan Avusturya-Maca-ristan İmparatorluğu'nda etnik grupların büyük kısmını Almanlar, Slavlar ve Macarlar'dan oluşturmaktaydı. Arşidük Fransuva Ferdinand Sırbistanla savaş yanlısı değildi en iyi yolun isyanının önüne geçip, imparatorlukta Sırp'lara daha fazla söz hakkının verilmesi olduğunu düşünmekte idi ancak vefatı ile bunu uygulayamadı. Bu yöndeki planı "Trializm" projesidir. Alman, Macar ve Sırp milletlerinden müteşekkil federal bir imparatorluk düşünmekte idi.⁷² Böyle-ce, 1867'den beri devam eden ikili monarşi Avusturya-Macaristan, içerisinde bulunan Slavları'da kapsayacak ve dualizm yerine artık trializm yani üçlü bir monarşi olacaktı.⁷³ İmparatorluk Avusturyalı, Macar ve Slav olmak üzere üç ana unsura dayanarak tek ordu ve tek imparator ile güç dengesini üç ayak üzerinde yaymış olacak idi. Bu proje, Güney Slavlarının bağımsız bir devlet kurma hayal-lerini sona erdirecek idi. Nitekim, Sırp politikacıları tarafından Trializm, "*Büyük Sırbistan*" hayali için bir tehdit olarak görülmüştür.⁷⁴ Hatta 1908 tarihinde dahi Avusturya-Macaristan'ın Ruslara karşı Pan-Slavizm politikasında rakip olacağı düşüncesi ile Arşidük Fransuva Ferdinand, tahtın varisi olarak bizzat şahsı teh-dit olarak görülmüştür.⁷⁵

Suikatçı: Gavrilo Princip

Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan adam, Gavrilo Princip 13 Temmuz 1894 ta-rihinde Bosna-Hersek'te postacı bir babanın oğlu olarak doğmuştur. 9 kar-

70 Spencer C. Tucker, Priscilla Mary Roberts, *The Encyclopedia of World War I: A Political, Social, and Military History*, ABC-CLIO, U.S.A. 2005, s.448

71 Bodden, *a.g.e.*, s.6.

72 Bodden, *a.g.e.*, s.19.

73 Peter Villiers, *Gavrilo Princip The Assassin Who Started the First World War*, Fawler Press, England 2010, s.103.

74 Villiers, *a.g.e.*, s.104.

75 *The New York Times*, "What Austria's Change Will Mean to Europe", 28 Haziran 1908.

Gazi

Akademik
Bakış

15

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

deşinin 6'sı bebekken ölmüştür. Annesi Nana, babası Petar Princip'tir. Petar Princip, zadruga ailesinin (Güney slavlarında yaygın olan ataerkil bir aile tipi) başıdır.

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Princip, Tuzla ve Bosnasaray'da eğitim görmüştür. 13 yaşında iken Bosna-Saray'a mektebe gitmiştir burada devrimci fikirler edinen Princip, sonradan ateşli bir Sırp milliyetçisi olacaktır. 1912'de Sırbistan'a gitmiştir. Belgrad'da devrimcilerle birlikte vakit geçiren Princip, Sırbistan ordusuna da katılma arzusunda bulunmuş ancak fiziki hali askerliğe elverişsiz olduğundan bu isteği reddedilmiştir.⁷⁶ Bu olay onun Sırp milliyetçiliğini zedelememiştir. Daha mekteb-i idadi talebesi iken 1912 yılında mektep arkadaşlarını Habsburg Hanedanına karşı protestoya davet etmiştir.⁷⁷ Sırbistan'da katıldığı "*Kara El*" gizli örgütü ile Güney Slavlarını birleştirmek ve Slav devletlerinin birliği ile "*Büyük Sırbistan*" için faaliyetlerde bulunmuştur.⁷⁸

Suikastdan üç ay önce Belgrad'dan Bosna'ya dönerek küçük bir kasabada ikamet etmeye başlamıştır. Arkadaşının başarısız olduğu girişimi tamamlayan Princip, 2 kez ateş ederek arabanın arkasında bulunan Arşidük Ferdinand'ı ve eşi Sophie'i öldürmüştür. 19 yaşındaki Princip bu siyasi suikastla Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Suikast sonrası kendisini silahı ile öldürmek istemiştir ancak başarılı olamamıştır. Tüberkülozdan dört yıl sonra vefat etmiştir.

Bir Sırp milliyetçisi olan Gavrilo Princip'in dedesi (Petar Princip'in babası) Jovo Princip 1881'de bir Avusturyalı yerel yönetici tarafından öldürülmüştür. Gavrilo Princip'in yargılanmasında sözü geçmeyen bu olay doğru ise suikast için bir diğer motivasyon sebebi olduğu söylenebilir.⁷⁹

Suikastın icrası hususunda Princip'i fırsatı iyi değerlendirmiş bir terörist(opportunist) bulanlar vardır. Yani, Arşidük'ün ziyaretini öğrenmiş ve bu suikast fırsatını değerlendirmiştir. Bir diğer kanı ise suikast için iyi eğitilmiş (trained) bir terörist olduğudur. Suikast girişiminde birbirinden habersiz oldukları ifade edilse bile aynı kaynaktan edindikleri teçhizat, yol güzergahı boyunca aralıklarla yerleştirilmiş suikastçılar ve suikast icrasından sonra intihar girişiminde bulunmaları ve buna hazırlıklı oluşları gibi ayrıntılar bu suikastı rastlantılardan ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Arşidük'ün hiçbir silah ve mermi geçirmeyen, kurşun geçirmez bir kumaş şeritinden ceket giydiğini biliyorcasına eğitilmiş Princip, Arşidükün kafasını hedef almış olması da tesadüflerle açıklanamaz. Bu bağlamda fırsatı değerlendiren bir terörist olduğu kanısı kabul edilemez.⁸⁰

76 Bodden, *a.g.e.*, s.19.

77 Villiers, *a.g.e.*, s.68.

78 Smith, *a.g.e.*, s. 87.

79 Villiers, *a.g.e.*, s.70.

80 Suikast planının uygulanmasında rol alan ve yardım eden kimselerin isimleri için bakınız Ek.2.

Gavrilo Princip ile birlikte bu suikast için görevlendirilmiş olan Nedjelko Cabrinovic ve Trifko Grabez'den başka hazır bulunan Sırp milliyetçileri de vardı. Bu üç suikastçı Bosna ve Hersek'e varınca kendilerine başka yoldaşları da eklenmiştir. Bunlar Muhammed Mehmedbasic, Danilo Ilic, Vaso Cubrilovic, Cvijetko Popovic, Misko Jovanovic and Veljko Cubrilovic'tir.

Princip'in arkadaşı Danilo Ilic, suikast planı hazırlıkları için mektuplaşarak haber ağını kurmuştur.⁸¹ Muhamed Mehmedbasic'e gönderdiği bir mektupla bu suikast planında yer almak isteyip istemeyeceğini sormuş, ikinci olarak Lazar Djukic'e yazmıştır her ikisi de üzerlerine düşeni yapmaya gönüllü olmuştur. Aynı zamanda arkadaşı ve Veljko Cubrilovic'in erkek kardeşi olan henüz 17 yaşındaki Vaso Cubrilovic Bosnasaray'da Princip ve Grabez'e de yolculuklarında yardım etmiştir. Cvijetko Popovic, 18 yaşında bir lise öğrencisi, onunda kabulüyle ekip tamamlanmış oldu. Tuzla'da bir iş adamı olan Misko Jovanovic'de 6 bomba 4 revolverin taşınmasında aracı olmuştur .

Appel İskelesi boyunca aralıklarla yerleşen altı suikastçı, plana göre; her biri Arşidük'ün aracı buldukları noktaya eriştiğinde suikastta bulunacaklardı.

Muhamed Mehmedbasic; Avusturya-Macaristan Bankası'nın önünde Arşidükün aracının geçişini beklemekte idi. Ancak daha sonra belirttiği üzere arkasında duran polis münasebetiyle önünden Arşidükün aracı geçerken harekete geçememiştir. Mehmedbasic, daha önce de zehirli hançerle General Oscar Potiorek'i öldürmek üzere girişimde bulunmuşsa da panik olmuş ve bir girişimde bulunamamıştı.⁸² İlk suikastçı olarak Bosnalı Müslüman bir talebenin seçilmesi ilginç bir noktadır. Sırbistan'ın hedef şaşırtmak üzere bir müslümanı suikast planına yerleştirmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Esasen suikastta başarılı olması halinde akıbetin daha farklı seyredebileceği hususunu dikkatten kaçırmamak gereklidir ancak burada esas konuyu oluşturmamaktadır.

İkinci suikastçı; Nedjelko Cabrinovic ilk suikastın failidir. Arşidük'ün üzerine bomba atarak suikast girişiminde bulunmuştur. Arşidük, sol koluna denk gelen bu bombadan bir el hareketi ile kurtulmuş idi. Nedjelko Cabrinovic suikast girişimi sonrasında hemen yanında bulundurduğu Potasyum siyanürü içerek intihar girişiminde bulunmuştur Ancak sadece hastalanmasına neden olmuştur, bu teşebbüsü başarısız olmuştur.⁸³ Hemen tutuklanarak Polis karakoluna götürülmüştür.

Bombanın patlamasının ardından olay yerinden birkaç adım ötede Vaso Cubrilovic beklemektedir. Vaso Cubrilovic'in tutuklanmadan evvel arkadaşlarına Arşidük'e bomba atılmasından sonra birkaç el ateş ettiğini söylemiş ise de ifadesinde bu hikayeyi değiştirmiştir.

81 Remak, *a.g.e.*, s. 93-94.

82 Remak, *a.g.e.*, s. 92.

83 *Peşam*, "Katlin Mühim İtirafı", s. 2, 4 Temmuz 1914.

Gazi

Akademik
Bakış

17

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Bir sonraki suikastçı, Cvijetko Popovic ise bombanın patlamasının ardından cesaretini kaybetmiş olarak oradan uzaklaşıp elindeki bombayı bir kutu içerisinde bir binanın bodrumuna saklamıştır.⁸⁴

19 yaşındaki Trifko Grabez ise Lateiner ve Kayser köprüleri arasında aşağı yukarı giderek Princip'e bakmaktaydı. Planları arabalar yaklaşıncaya bombayı atacak ve bu karışıklıkta Princip fırsatı değerlendirerek Arşidük'e ateş edecekti. Ancak Lateiner köprüsüne yakın bir yerde Princip'i görememiştir. Kayser köprüsü yakınlarında beklemeye devam etmiştir.⁸⁵

Belediye binasındaki törenin ardından Arşidük ve refikasını hastaneye gitmek üzere yola çıkmışlardır. Arşidük'ün aracını kullanan Franz Urban öyle hızlı sürüyordu ki güzergah üzerinde mevzi edinen diğer suikastçılar Cvijetko Popovic, Gavrilo Princip, Danilo Ilic and Trifko Grabez, bu hızla giden bir arabada Arşidük'ü hedef almanın imkansız olduğunu görmüşlerdir. Potiorek'in tavsiyesi ile Appel İskeleyi boyunca gidilmesi planlanmıştı ancak şoför Urban bu değişiklikten haberdar edilmemiştir. Nitekim önündeki araçları takiben Franz Joseph sokağına sapmışlardı. Köşede bekleyen Princip, Arşidük ve refikasını katil etmiştir.

Tutuklanmanın ardından Princip ve Gabrinovic diğer arkadaşlarının adlarını da polise itiraf etmişlerdir. Böylece onlarda tutuklanmıştır ancak Muhamed Mehmedbasic kaçmayı başarmıştır. Mehmedbasic, suikast sonrasında Karadağ'a kaçmıştır ancak burada polis tarafından yakalanmıştır. Gözaltında suikast planını itiraf etmiştir. Avusturya-Macaristan iadesini istemiştir ancak Basic, yetkililerinde göz yumması sonucu buradan Sırbistan'a kaçmıştır.

Nümayişler

28 Haziran akşamı Müslüman ve Katoliklerin Sırp aleyhinde başlayan protesto gösterileri her geçen gün şiddetlenmiştir. İdare-i örfiye ilan edilmiştir ancak zabıta asayişi sağlamakta zaman zaman güçlük çekmiştir. Askerin gelişi ve idare-i örfiyenin ilanı ahali tarafından "yaşasun imparator kral yaşasun ordu!" nidalarıyla kabul edilmiştir.⁸⁶

Sırp karşıtı gösteriler artarak devam etmiştir. Suikastın akabinde muhtelif yerlerde yine bomba patlamaları gerçekleşmiştir. 29 Haziran'da Bosna-Saray'da iki bomba atılmıştır ancak patlamadan sadece bir kişi hafif surette yaralanmıştır. Bu iki yeni suikast failleri tevkif edilememiştir.⁸⁷ Yine Bosna-Saray'dan alınan haberlere göre Müslüman ve Hırvat talebeler; "önlerinde imparator Fransuva Jozefin tasviri bulunduğu ve bir cem'i şafir tarafından takip edilmekte oldukları halde imparatorun marşını terennüm, Avusturya-Macaristan ile hanedan hüküm-

84 Remak, *a.g.e.*, New York, 1959, s. 126.

85 Remak, *a.g.e.*, s. 128.

86 *Peyam*, Son Haberler, s. 5, 3 Temmuz 1914.

87 *Peyam*, "İki Bomba, Bir Mecruh", s.2, 1 Temmuz 1914

darı hakkında "yaşasun"nidalarını ref' ederek sokakları dolaşmışlardır. Nümayişçiler Sırlar aleyhinde bulunarak Sırp hanelerinin camlarını kırmışlardır. Zabıta ve asker müdahale ederek sükun ve asayiş i âde etmiştir.⁸⁸

Nümayişler, karışıklıklar gittikçe artmakta ve tehdiye varan bir noktaya gelmiştir. Öyle ki; Sırp mağazalarına hücum edilmekte ve mallar yağmalanmakta idi.⁸⁹ Galeyanın artması neticesinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Şehirde sükun ve asayiş zabıta ile sağlanmaktadır. Bosna Saray'a zabıta-i hafiye ve bey-nelmilel zabıta memurları da gelmiştir.

29 Haziran tarihli bir başka haberde de bütün Sırp dükkanları yağma edildiği bildirilmiştir.⁹⁰ Yağmalanan bir Sırp mağazasının sahibi (Poviçič?) isminde üç kardeş sokağa çıkmış ve bunlardan biri nümayişçiler üzerine bir çok kez revolver sıkmıştır. Kurşunlardan biri nümayişçilerden imparatorun resmini götürmekte olan birisine isabet etmiştir. Yaralı yere düşmüştür. Göstericiler de bu kardeşlerden birini vahim bir surette yaralamışlardır. Bir başka olay ise şöyledir; bir Sırbın mağazasına giren bir Hırvat müşteri, mağaza sahibinin müteveffi arşidük hakkında söylediklerinde müessir olarak onu bıçakla yaralamıştır.

Bosna-Saray'daki Sırlara ait olan bir çok yer göstericilerin saldırısına maruz kalmıştır. Sırp Sefarethanesi önünde yüzlerce talebe gösteri yapmış, millî marşı terennüm etmişlerdir.⁹¹ Sırp Milli Bankası ile mektebine karşı bir nümayiş tertib edilmiş, Banka taşlarla tahrip olunmuştur.⁹² Sırbistan sefirinin damadının hanesi galeyana gelmiş ahali tarafından taşa tutulmuştur.⁹³ Nümayişçiler 30 Haziran'da Sırp-Ortodoks metropolidhanesini de taşlamışlardır. Taşlanan pencerelerden birinin önünde bulunan metropolid hafifce mecruh olmuştur.⁹⁴ Birçok Sırp hanesi de yine yağmalanmıştır.⁹⁵ Avrupa Oteli'de göstericiler tarafından yağmalanmıştır. Sahibi Kastanoviç? ise Sırp hududu karibinde tevkif edilmiştir. Üzerinde de suikastla ilgisi olduğuna dair evraklar bulunmuştur.⁹⁶

Mostar'dan gelen telgraf haberlerinden Sırlar aleyhindeki hareket, nümayişlerin devam ettiği anlaşılıyor. Buna göre şehir şöyle tasvir edilmektedir: "Hırvatlar Sırları kana boğmuşlardır. Sırlardan iki yüz telefât vuku' bulunduğu bildiriliyor. Şehr, ateşler içindedir."⁹⁷

88 *Peşam*, "Müslümanlar ve Hırvatlar", s.2, 1 Temmuz 1914.

89 *Peşam*, "Nümayişler Karışıklıklar", s. 2, 1 Temmuz 1914.

90 *Peşam*, "Sırp Dükkanları Yağma Ediliyor", s. 2, 1 Temmuz 1914.

91 *Peşam*, "Sırp Sefarethanesi Önünde", s. 1, 3 Temmuz 1914.

92 *Peşam*, "Sırlar Aleyhinde Harekat", s. 2, 1 Temmuz 1914.

93 *Peşam*, "Viyana'da Sırlara Karşı Nefret", s. 2, 1 Temmuz 1914.

94 *Peşam*, "Sırlar Aleyhinde Nümayişler", s.2, 2 Temmuz 1914.

95 *Peşam*, "Yeni Nümayişler", s. 2, 4 Temmuz 1914.

96 *Peşam*, "Dai'yi Mes'uliyet-i Evrak", s. 2, 1 Temmuz 1914.

97 *Peşam*, "Hırvatlarla Sırlar Arasında Mukatele", s. 2, 1 Temmuz 1914.

Gazi

Akademik
Bakış

19

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

30 Haziran'da gelen haberlerde iki yüzden fazla ev, kahvehane ve diğer müessesatin yağma edildiği, birçok hanenin tamamıyla tahrip edilmiştir. Bosna-Saray sokaklarındaki ruh haleti ise şöyle anlatılmaktadır:⁹⁸ *"Bazı sokaklarda görülen inkâz adeta hakiki bir zelzele manzarasını andırıyor. Sırlardan birçoğu tevkif edildi. Eger zabıta mümâneat etmeseydi ahali bunları derhal i'dam edecekti."*

Bu gelişmeler neticesinde 30 Haziran'da Sırbistan hükümeti matbuat idaresi vasıtasıyla ikinci beyannameyi neşr etmiştir:⁹⁹ *"Sırp kavmi, diğer bütün akvâm gibi Saray Bosna suikastı fa'illeri hakkında büyük bir nefret hissetmiştir. Marîz'üş-şu'ûr bir gencin ika' ettirdiği şu menfur cinayetten dolayı Alman matbuatının Sırbistan'ı itham etmesinin sebebini anlayamıyoruz. Sırbistan'ın, komşu hükümet-i muazzama ile münasebat-ı dostanede bulunmak için, son zamanlarda sarf ettiği gayret herşeyden âzadedir. Sırb hükümeti, kendi hududu dahilinde bulunan ve şüpheli addolunan anasır hakkında lazım gelen tedabir-i ittihaz edecektir. Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki münasebat hasene-i siyasiye ve iktisadiye, Sırbistanın hiçbir vakt mes'ul olamayacağı bu hadisat-ı meş'umeden dolayı, haleldâr olursa Sırp hükümeti pek ziyade müte'essif olacaktır."*

Sırlar aleyhine hem sokaklarda he de matbuat üzerinden devam eden hareketin önüne geçmek üzere Sofya'da bir gazetede(Bilkons?) iddia edildiğine göre; Sırbistan milli bankasının Fransız gazetelerine suikast nedeniyle Sırları müdafaa ettirmek maksadıyla Fransız matbuatına verilmek üzere Paris'teki Sırp sefiri namına 1,750.000 frank para göndermiştir.¹⁰⁰

Gösteriler günlerce devam etmiştir. Hırvatlar ve müslümanların iştirak ettiği gösterilerin şiddeti ve boyutu her geçen gün değişmekte ve artmakta idi. Bu nümayişlerde Sırlar'ın altı milyon Kron zararda oldukları ve şimdye kadar (habere göre 2 Temmuz'a kadar) 300 Sırp tevkif edilmiştir. Viyana'dan 3 Temmuz tarihli aşka bir habere göre halkın nümayişlerde *"Sırbistan'a gidelim, muharebe istiyoruz"* diye bağırdığı bildirilmektedir.¹⁰¹

Bu nümayişlerin vardığı nokta neticesinde Rusya'nın olaylara müdahale edeceği rivayetleri dolaşmaya başlamıştır. Paris - Universol gazetesinin haberi şöyledir: *"rivayete göre Avusturya- Macaristan'da Sırbistan aleyhinde nümayişlere niha-yet verilmediği takdirde Rusya hükümeti Avusturya - Macaristan hükümetinden Sırlara karşı vuku bulan tecavüzat ve tahrikat hakkında ne yapmak fikrinde bulunduğunu suret-i dostanede sual edecektir."*¹⁰² Haberin akabinde yer verilen Bosna-Saray On Beşinci Kol Ordusu Komutanı'nın beyanatı (3 Temmuz 1914) nümayişlerin desteklendiğini izah eden bir üslupta olup Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun istikbalini koruyacaklarına dair bir temin ve sadakat arzı niteliğindedir.

98 *Peyam*, "Bosnada Karışıklıklar", s. 2, 2 Temmuz 1914.

99 *Peyam*, "Sırp Hükümetinin İkinci Beyannameyi", s. 2, 2 Temmuz 1914.

100 *Peyam*, "Avusturya ve Sırbistan", 5 Temmuz 1914.

101 *Peyam*, *Nümayişler ve Muharebe Arzusu*, s. 4, 5 Temmuz 1914.

102 *Peyam*, *Rusya Müdahale Edecekmis*, s. 4, 5 Temmuz 1914..

Gps

Yargılama

12 Ekim 1914, Pazartesi günü sabah 08:00'de Arşidük ve refikasının katilleri, bu suikastın neden olduğu Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından yaklaşık iki ay sonra yargılanmaya başlamıştır.¹⁰³

Bosnasaray bölge mahkemesinde görülen davada olmak üzere suikastçılar ve onlara suikast öncesinde ve sonrasında yardım edenlerin de bulunduğu 25 sanık bulunmaktaydı. Yargıç Alois von Curinaldi'nin başkanlığında kurul üyesi Bogdan Naumowicz, Dr. Mayer Hoffmann, savcı Franjo Svava ve rapotör Nikola Rasic olmak üzere mahkeme başlamıştır. Savcı tarafından iddianame Belgrad'daki hazırlık aşaması, suikastçıların Belgrad'dan Bosna'ya yolculukları ve sonrası okunmuştur.

İlk sanıklar Princip, Cabrinovic ve Grabez idi. Cabrinovic ve Grabez, Curinaldi'nin hangi suçtan burda bulunuyorsun sorusuna Arşidük cinayeti suçluları olarak orada bulduklarını ve suçlu olduklarını ifade etmişlerdir ancak yaptıkları işten de memnun oldukları görülmüştür.¹⁰⁴ Yalnız Princip, Curinaldi'nin "*Kendini suçlu hissediyor musun?*" sorusuna "*Ben bir suçlu değilim, kötülük eden birini öldürdüğüm için suçlu olamam. Bir iyilik yapmak istedim*" cevabını vermiştir.¹⁰⁵ Princip, yalnızca Düşes ve çocukları için üzgün olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶ Ayrıca, emperyalizmin düşmanı olduğunu ve bu sebeple Arşidük'ü hedef aldığını ifade etmiştir.¹⁰⁷

Princip, avukatına bombaları Belgrad'dan zengin bir tacirden almış olduğunu ve suikastın Belgrad'da hazır edildiğini beyan etmiştir. Katilin ifadesine göre atılan bombaların Sırp imalathanesinde, Sırbistanda Karaköyevac? top fabrikası mamulatındandır.¹⁰⁸ Diğer katil Gabrinoviç ise bombaları bir Sırp binbaşısının verdiği cinayetten sonra intihar için kendisine Potasyum siyanür dahi verildiğini itiraf etmiştir.¹⁰⁹ Yalnız, sanıklar, Kara El örgütünden bahsetmekten ve ima etmekten dahi kaçınmışlardır. Suikastın, Belgrad ayağını sadece Ilic ve Mehmedbasic tamamen bilmekteydiler. Ancak Mehmedbasic sınırdışında idi, Ilic ise duruşmada bu konuda sessiz kaldı. Sorguda Popovic ve Cubrilovic ise bu hususta Belgrad ve Kara El örgütünün müdahiliet derecesini iyi bilmemekteydiler. Popovic sorgusunda, Slavları ezen yönetici gruptan intikam için bunun etkili bir uyarı olacağını düşündüğü için yaptığını söylemiştir.¹¹⁰ Cubrilovic in cevapları da aynı ruhu taşımaktadır. Kendisini Sırp-Hırvat olarak tanıtmaları üzerine bunun anlamının ne olduğunu soran yargıca; hem

103 Remak, *a.g.e.*, s. 211.

104 *Peyam*, *Failler Pek Bi Perva*, Son Haberler, s. 5, 1 Temmuz 1914.

105 Remak, *a.g.e.*, s.214., *Peyam*, *Katil Principin İfadatı*, s.1, 3 Temmuz 1914.

106 Voss, *a.g.m.*, s. 5.

107 *The New York Times*, "See Serb Plot In Royal Murders", 30 Haziran 1914.

108 *Peyam*, "Sırpaların Aleyhinde Harekat", s. 2, 1 Temmuz 1914.

109 *Peyam*, "Katilin Mühim İtirafı", s. 2, 4 Temmuz 1914., *Peyam*, *Tevkifat ve Tahkikat*, s. 1, 1 Temmuz 1914.

110 Remak, *a.g.e.*, s.94.

Gazi

Akademik
Bakış

21

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Sırp lar hem de Hırvatlar için çalış tığını kendisini sadece Sırb olarak görmediğini söylemiştir. Aynı zamanda Sırbistan kadar Hırvatistan içinde çalış tığını belirtmiştir.

Yargılamanın 10'uncu günü 22 Ekim'de, sanıklardan üçü beraat etmiştir. Diğerleri ise Avusturya - Macaristan yasalarına göre 20 yaş altı suçlulara idam cezası verilmemekte ancak hapis cezasına çarptırılmaktaydı. Bu sebeple diğer 20 yaş altı olan suikastçılar kanunlara göre 13 yıldan 20 yıla kadar hapse mahkum edilmiştir.

Arşidük suikastında 8 kişi vatan hainliğinden ve cinayetin katili olarak suçlu bulunmuştur. Nedjelko Cabrinovic, Gavrilo Princip and Trifko Grabez bu sebeple en ağır ceza olarak 20 yıla mahkum edilmişlerdir. Ayrıca, Princip, her 28 Haziran günü işlediği suçun yıldönümünde karanlık bir hücrede yiyeceksiz ve yataksız kalacaktı.¹¹¹ Vaso Cubrilovic 16 yıl ve Cvijetko Popovic 13 yıl, Misko Jovanovic, Danilo Ilic and Veljko Cubrilovic, ise suikasta yardımdan 3 Şubat 1915'te idam edilmişlerdir. Mehmed Mehmedbasic başlangıçta kaçmış sonradan yakalanmıştır ve mahkum edilmiştir. 1919'da ise affedilmiştir.

Nedjelko Cabrinovic, Gavrilo Princip and Trifko Grabez tüberküloz hastası idiler ve mahkumiyetleri sırasında Ocak 1916'da Nedjelko Cabrinovic, Şubat 1916'da Trifko Grabez ve son olarak Gavrilo Princip Nisan 1918'de vefat etmişlerdir.

28 Temmuz 1914'te "Avusturya'da düçar-ı tazyik ve tecavüz olan Sırp ların intikamını almak için"¹¹² işledikleri cinayet ile Dünya Savaşını başlatan aktörler böylece savaşın sona erdiğini göremeden vefat etmişlerdir.

Bu suikastın birinci yıldönümünde, The New York Times, 28 Haziran 1915'te yaptığı haber ile "19 yaşında olan eğer yaşarsa Gavrilo Princip, Avusturya hapishanesinden bundan 20 yıl sonra Avusturya vatandaşı olarak değil ama bağımsız özgür Bosna'nın veya uğrunda ateş ettiği Büyük Sırbistan'ın genç bir vatandaşı olarak çıkacak. Ancak bu onun görebileceği en küçük değişim olacaktır."¹¹³ diyerek savaşın büyüklüğünü, sonuçlarının önemiyetini ortaya koymuştur. Zira, 8.6 milyon askerin ve 6.5 milyon sivilin öldüğü ve savaş sonrası yayılan salgın hastalıklarla ile birçok insanın ölümüne neden olan, arkasında milyonlarca yaralı bırakan bu büyük savaş neticeleri itibari ile hem fiziki hem de mental değişimin vesilesi olmuştur.

1917 yılında Arşidük ve Düşesin suikast anıtı Avusturya tarafından yaptırılmıştır. 14 metrelik bu anıt Appel İskeleyi ve Latin Köprüsü köşesine konulmuştur. Ancak bu anıt iki yıl sonra Büyük Savaşın bitmesinin ardından Bosnasaray artık Avusturya'nın ilhak ettiği topraklar olmadığından (burası sonradan

¹¹¹ Voss, a.g.m., s.5.

¹¹² *Peşam*, "Katiller Tehlikede", s. 2, 30 Haziran 1914

¹¹³ *The New York Times*, "Anniversary of the War's Origin A Year Ago Tomorrow The Austrian Archduke, Franz Ferdinand, Was Assassinated at Sarajevo", 27 Haziran 1915.

Görüş

Akademik
Bakış

22

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Sırp-Hırvat ve Slovenlerin yurdu olarak resmen Yugoslavya olarak tanımlanacaktır) 1919'da yıkılmıştır.

Josip Broz, namıdiğer Tito, Arşidük'ün suikatçisi Gavrilo Princip'i Yugoslavya'nın gururu olarak görmektedir. Onu siyasi bir ikon haline getiren Tito, 2 Şubat 1930'da yine *Saint Vitus Day* gününde, 28 Haziran 1914'ü anarak Princip'in özgürlüklerini deklare ettiği gün olarak kutlamaktadırlar.¹¹⁴ Ortodoks başpiskoposunun önderliğinde gerçekleşen bu kutlamaya Veljko, Grabez ve Misko'nun akrabaları da katılmıştır. Latin Köprüsü Princip'in anısına "Princip Köprüsü" olarak yeniden adlandırılmıştır.¹¹⁵ Kahraman ilan edilen Princip için şiirler ve şarkılar yazılmıştır, bu kutlamalarda da söylenmiştir. Hatta 1930 lardan sonra "*Theresienstadt* (Çek Cumhuriyeti'nde Terezin, Prag'ın kuzeyinde)", "*Principova Alley*" olarak adlandırılmıştır. 1950lerde "Young Bosnian" müzesi açılmış ve burada Gavrilo Princip'in ateş ederken gösteren büstü etrafında bu tarih canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Nitekim Yugoslavya'nın dağılışı sürecinde herşey tersine dönmüştür. Gavrilo Princip artık bir Sırp terörist olarak suçlanmış, isminin verildiği köprü yeniden eski adıyla, "Latin Köprüsü" olarak anılmaya başlamıştır.¹¹⁶ Kahramanlık hikayelerini temsilen açılan müze de kapanmıştır.

Osmanlı Fikir Adamlarından Ali Kemal'e Göre Cinayetin Eserleri ve Mü'essirleri

Arşidük Fransuva Ferdinand suikastının vuku bulmasıyla devletler bu hadise ile ilgili lehte veya aleyhte fikir beyanlarını matbuatlarına taşımışlardır. Bu siyasi cinayetin oluş şekli, hakikat yanı ve geleceğe dair taşıdığı emareler ile manası yazılıp çizilmiştir. Avrupa matbuatının yanısıra Osmanlı cihetinden bu suikast hadisesinin anlamı, sebepleri ve muhtemel neticeleri nasıl yorumlanmakta olduğu önemlidir.

Türk gazeteci ve yazar olan Ahmet Emin Yalman; "*Bunu okur okumaz bana öyle geldi ki Osmanlı İmparatorluğu bir takım tertiplerle çöküntüye uğratıldıktan sonra, şimdi de Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu kundaklamak için harekete geçilmiştir ve bu yüzden de bütün Avrupa'da ve bütün dünyada kıyametler kopması ihtimali açılmıştır...*" şeklinde yorumlamıştır. Ona göre, bundan sonra ihtimaller, isyanlar, felaketler birbirini kovalayacak ve iyimser olmanın artık mümkünü yoktu.¹¹⁷

Osmanlı fikir adamlarından gazeteci ve tanınmış yazar Ali Kemal, başyazarı olduğu *Peyam*'da bu suikastın mahiyeti, eserleri ve mü'essirleri hakkında ilginç tespitlerde bulunmaktadır.¹¹⁸

114 Smith, *a.g.e.*, s. 274.

115 Smith, *a.g.e.*, s. 275.

116 Smith, *a.g.e.*, s. 277.

117 Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt:1 (1888-1918), Rey Yayınları, s. 202-203.

118 *Peyam*, "Cinayetin Mü'essirleri ve Eserleri", s. 1, 1 Temmuz 1914

Ali Kemal ilk olarak Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasındaki düşmanlıktan bahsetmektedir. Ona göre; Sırlar gözönüne getirildiğinde Sırbistan'ın bu dünyada Avusturya-Macaristan'dan daha büyük bir düşmanı olmadığı açıktır. Avusturya-Macaristan Bosna ve Hersek'i ilhak etmeseydi en nihayetinde Sırbistan Adriyatik sahiline inecekti. Ancak bu ilhak Sırbistan'ın milli yükselişini ve geleceğini azami derecede sarsmıştır.

İkinci olarak; Avusturya-Macaristan'ın bu ilhaka rağmen hala Sırbistan'ı Arnavutluk veya demiryolları vesilesiyle tazyik etmekte olduğuna işaret etmektedir. Bu durum netice olarak kabiliyetinden ve haddinden daha ziyade büyümek isteyen Sırbistan'ın gençlerini tahrik edebilmektedir.

Üçüncü olarak mektepler ve matbuatta yaygınlaşan milliyetçiliğe işaret ediyor: *"Mektep matbuat, her türlü tehzip ve terbiye Sırp gençlerine bu ihtirası muttasıl ilga ediyor, türiyor. Sırplığın o en büyük hasmını hasm-ı canını hasm-ı bi-imanını her dakika adeta yazmakla gösteriyor ve Bosna ve Hersek gibi bir Sırp vatanını o düşman-ı ekberin ne suretle gasp eylediğini söylüyor. Krallarına reislerine varıncaya kadar dağlarda bayırlarda dolaşiyor geliş güzel urmaktan kırmaktan çekinmez kan dökmekten heman heman lezzet alır. Çobanlar dağlılar değildirler? Başka adıuv bulamayınca aile aile birbirini helak etmiyorlarmıydı? Mutassıl Obrenoviçler Kirayergoviçler yekdiğerini kırmıyor kılıçdan geçirmiyorlarmıydı?"*

Ali Kemal'e göre Arşidük Ferdinand son zamanlarda Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu'na istikbal vaadeden bir lider idi. Bu yönüyle Arşidük'ün ortadan kalkmasının Sırp siyasi menfaatlerine faydası dokunacağını teşhis etmektedir. Bu cinayetin bir başka sebebini bu zaviyeden şöyle izah ediyor: ¹¹⁹ *"Hele ne dahilen ne haricen Balkan islavlarına hususuyla Sırpılara göz açdırmayacakdı. Yalnız bu mülahaza-i emel ve endişelerini derd-i ihtiraslarını teşrih etdiğimiz Sırp gençlerinin çayzlarını Ona çevirmek muhterislerinden birkaçını ise bu cinayete sevk eylemek için kafi değildir?"*

Arşidükün vefatını hem askeri hem de hükümet açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirmiştir: *"Evet bu veliahdın çaybubeti Avusturya ve Macaristan devleti için dün de söyledik büyük bir zaya'dır. Asker bir hükümdar bu devlete hususuyle şu sıralarda külli hizmet edebilirdi. Çünkü o memlekette saltanatın sahib-i saltanatın idare-i hükümete te'siri 'azimdir."*

Ali Kemal, her şeye rağmen Avusturya-Macaristan'ın istikbalini karanlık görmemektedir çünkü: *"İmparator ki şimdiye kadar bu devleti harikulede müdirane idare etti... Memlekette bu buhranı bu furtınayı bu fetretide geçirtebilir. Fransızların "Kral öldü, yaşasın Kral!" dedikleri gibi o zamana kadarda yeni veliahd bir derece daha işlere agh olur, terbiye-yi siyasiye ve askeriyesini ikmal kılar."*

İkinci bir bakış açısı ile muhakeme edilecek olursa bu cinayetin eserleri Ali Kemal'e göre hafifleşmekte çünkü Avusturya ve Macaristan devletinin

119 Peyam, "Cinayetin Mü'essirleri ve Eserleri" s. 1, 1 Temmuz 1914

Gör

Akademik
Bakış

24

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

yapısı sağlam olup bu cinayet Avrupa'da da endişe ve üzüntüye neden olmuştur. Dolayısıyla bu musibetlerle sarsılmaz. Ancak "Sırpılığı nafile yere bir kere daha merdud bir tarzda kanla lekelediler demektir. Böyle bir lekeyi temizlemek akvam için çok güçtür." düşüncesini de taşımaktadır.

Ali Kemal'e göre Fransuva Ferdinand'ın kişiliği, siyasi fikirleri de bu suikastın önemli gerekçelerindendir.¹²⁰ Ona göre:¹²¹ "Herkes biliyordu ki veliahd Fransuva Ferdinand tıpkı Alman imparatoru gibi azimkâr, fa'âl, hîn-i hacette kılıcını kınından çekmeğe hazır idi." Aynı zamanda iyi bir asker olan Arşidük Ferdinand, kendini ispatlamış idi: "Avusturyada harb taraftarlarının fırka-i askeriyenin alenen hamisi o idi. Bu fırka-i buhran-ı ahirde defeatle kendini gösterdi. İşkodra hadisesinde olduğu gibi bildiğimiz tecellüdlere rusyaya karşı tehzizat ve tedarikat-ı harbiyenin başlıca sa'iki kesildi."

Avusturya-Macaristan'ın Slavların Adriyatik sahiline inmelerine engel oluşu ve islavlığı ezdiren siyaseti de bir başka neden olarak gösterilmektedir: "...veliahd Fransuva Ferdinand başa geçerek Avusturya devletini Balkanlarda daha fa'âl daha parlak hareketlere ihtimaldir. Bir muhabereye dahi sevk ederlerdi. Herhalde Sırbistan gibi Karadağ gibi evfak-ı Balkan hükümetlerini böyle Avusturya'ya tehdid edercesine teves-sülerden men ederdi. Kim bilsin, bilse ki Avrupa'nın o derece sehabetine rağmen Sırpıları Adriyatik Sevahiline indirmeyen Karadağlılar İşkodrada buraktırmayanda yine o oldu. En büyük şiddeti islavlara karşı gösteriyordu. Haricen o islav hükümetlerine böyle mani-i ikbal olmağla kalmıyordu. Dahilen de islavlığı mümkün merteye eziyordu, ezdirdiyordu."

İslav ahalisinin doğrudan doğruya Avusturya'nın düşmanları olduğuna ifade eden Ali Kemal, son zamanlarda Rusya ve Sırbistan'a yönelik askeri sevk-yatılarda dahi bunların Avusturya'ya itaat etmeyip isyana dahi kalkışmak istediklerini hatırlatmaktadır. Sırpların islav kardeşliği siyasetini en ziyade Bosna ve Hersek'te yürüttüğünü belirtmektedir. Sırbistan neşriyatının bu halk üzerindeki etkisi de ayrıca önemlidir. Netice olarak Ali Kemal, "... Sırp, Bulgar, vesaire bütün bu Balkan akavamının husul-ü maksadı için doğru, eğri, en birinci vasıtaları ölmek, öldürmektir." sözleriyle Arşidükün ölümünün Sırp milliyetçiliğinin yegane çaresi olduğunu vurgulamaktadır.

Bu suikastın, milliyetçi Sırp gençlerinin heyecanının eseri olduğunu belirten Ali Kemal bu durumu "tıpkı çobanlık ederken dağ başında babalarının cedlerinin bir hasma karşı yaptıkları gibi çekip vuruyorlar ne olduğunu ne olacağını hiç düşünemiyorlar." sözleriyle izah etmiştir. Ali Kemal'in sebepler zincirini tesbit ederken her iki devlet arasındaki siyasi çizgiyi iyi değerlendirmekte olduğu görülmektedir. Sebeplerin yanısıra suikastın neticelerini de öngörmeye çalışmıştır.

120 The New York Times bu konuda şu sözlere yer vermiştir: "Archduke Franz Ferdinand d'Este, who will one day wear the crown of Austro-Hungary and whose destiny is to rule 40.000.000 people." (The New York Times, "Still Another Royal Visitor Archduke Franz Ferdinand D'Este On His Way Here" 13 Ağustos 1893.) Özetle Arşidük Fransuva Ferdinand'ın bir gün 40.000.000 kişiyi yöneteceği tahta geçeceğini belirtmektedir.

121 Peyam, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", s. 1, 30 Haziran 1914.

Gaz

Bu cinayetin Avusturya ve Macaristan'ın siyaset-i umumiyesini de etkileyeceği düşüncesindedir. Ancak bu suikast hadisesinin hafif eserleri olduğuna kanaat getiren Ali Kemal en son olarak "Aleksandr Drağa hâilesini çabuk hatırdan çıkaran Avrupa bu fecî'âyıda çok geçmeden unuttur." diyerek bu olayın kısa zamanda unutulacağı beklentisi içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu suikast neticesinde başlayan "yangın"ın Balkanlardaki ve Rusya'daki diğer Slavlarında etkileyebileceği ihtimalini de dile getirmiştir. Bu vaziyetin Slav birliği lehine ancak Avusturya'nın aleyhine sonlanabileceğini belirtmiştir. Ancak bu suikastın Avrupa'da bir yangından öte Dünya savaşı varacak kudrette eserleri olduğunu öngörememiştir.

Ali Kemal Avusturya-Macaristan devletinin yirmi milyondan fazla slav ahaliyi Meternih usulüyle¹²² daha fazla bu kadar çok ulusu bir arada ve hakimiyetinde tutamayacağını ve bunun önüne geçilmesinin gerekliliğine de dikkat çekmiştir: "aynı zamanda Avusturya ve Macaristan devletinin bu mil-i muhtelifeyi ne vakite kadar bir idare altında, bir vatanın evladı olarak yaşatabileceğine mütehayyir kalıyor.."¹²³

Ali Kemal, Osmanlı cihetine biçtiği pay ise ilginçtir. Vaktiyle Balkanlar'da dökülen kanın sebebinin hep Osmanlı idaresi olarak gösterildiğini ancak şimdi oralarda daha çok kan akmakta olduğunu belirtmektedir. Buna binaen daha fazla kan akacağına işaret etmektedir. Şöyle ki; "Hatta böyle Avusturyaya, Bosna ve Hersek'e kadar yayıldı. Sırp milleti Makedonya sahasıyla iktifa kılmadı, çalayanını o cihetlere de sevk eyledi. Kim hüküm edebilir ki yarın bu sahne de daha müdhiş, daha müessir haileler görülmesin..."

Osmanlı basını Arşidük suikastını ve sonrasında cereyan eden gösterileri konuşurken öte yandan Avrupa matbuatında savaş çağrıları yapılmaya başlanmıştır. Danzers Arme Zaytung (*Danzers Arme Zeitung*) "Harb çıbanı artık cehaletle doldu neşterle delinmesi lazım." diyerek hatta icabı takdirinde Sırb olarak ne varsa hepsini kesip yakmalı diyordu.¹²⁴ Sürekli savaş taraftarlığı yapan nüshalar yayınlanmakta idi. Mesala Rus matbuatından *Novoye Vremya*, 1916 tarihine Rusya'nın Almanya'yı ezerek Avrupa'da Slav İmparatorluğu'nu kurmaya hazır olacağını yazmakta idi. Bu makale Almanca'ya çevirilince Almanya matbuatında "Rusya'yı Neden İki yıl Bekletmek Zorunda Brakalım?" şeklinde cevap bulmuştur.¹²⁵

122 Metternich sistemi; Viyana Kongresine katılan devletlerin Avrupa'da statükoyu korumak için ortaya koydukları sistemdir. Sisteme adını veren Avusturyalı diplomat Metternich, statükonun silah gücüyle korunmasını savunuyordu. Ona göre ulusçuluk hareketlerinin acımasızca bastırılması ve ulus-devletlerin dağıtılması gerekiyordu. 1815'te Viyana'da kurulan sistem, Avusturya ve Rusya'nın Balkanlar'daki işbirliğine, Prusya'nın Fransa ve Rusya'yı dengelemesine ve Kıta Avrupası'na bir ülkenin tek başına egemen olmamasına dayanıyordu.

123 *Peyam*, "Avusturya Macaristan", s. 1, 2 Temmuz 1914.

124 *Peyam*, s.1, 3 Temmuz 1914.

125 *The New York Times*, "Russia's Early War Moves", 30 Ağustos 1914. Bu makale, J.J. Williams tarafından 20 Ağustos 1914 tarihiyle *The New York Times* Editörüne gönderilmiştir.

İngiltere matbuatında bu suikast ile ilgili gelen haberlerde avam kamerasında Hariciye Nazırı Edvard Grey (Edward Grey) Balkanlar'da ekalliyetin müdafaası hakkında İngiltere'nin şimdiye kadar yapmış olduğundan fazla bir şey yapamayacağını beyan ettiği bildirilmektedir. Buna ilave ile: *'fakat İngiltere diğer hükümetlerin icra edecekleri teşebbüsata veyahud ittihaz eyeleyecekleri tedabire muhalefet it-meyecektir'* diyerek nerede durduğunu ortaya koymuştur.¹²⁶

Rusya taraftarı olan Kambana gazetesi ise Bosna-Saray suikastini şöyle mütalaa ediyor:¹²⁷ *'bu suikast arşidük Fransuva Ferdinand tarafından islavlar aleyhinde takip edilen politika neticesidir. Bütün islav milletleri Avusturya boyunduruğundan kurtul-mağa çalıştıkları sırada yalnız Bulgaristan'ın Avusturya'ya tabi' ve münkâd olmağa çalış-ması gayet garip bir keyfiyettir.'* Bu mütalaa ile başından beri suikasta meşruiyet kazandıran gazete tarafını da açıkca beyan etmiş olmaktadır.

Avrupa matbuatı suikast üzerine kendi leh ve savaş sinyalleri verirken Peyam gazetesi başyazarı Ali Kemal, bu cinayetin neticesini facialı bir tiyatro piyesine veya trajedi olabileceği beklentisi ile iyimser bir tutum sergilemiştir.

Savaşın Ayak Sesleri: Temmuz Krizi

1914 yazında Avrupa'da büyük güçler arasında vukubulan diplomatik kriz, Batı literatüründe *"Temmuz Krizi (July Crisis)"* denilen dönem savaş öncesi sıcak uluslararası ilişkilere sahne olan günlerdir.

23 Temmuz'da verilen ultimatom ile Avusturya-Macaristan'a karşı Sırbistan tehditinin önüne geçmek mahiyetindedir. Bu ultimatomla, Sırbistan kontrol edilmeye çalışılmış ve böylece Slav nüfus için önemli olan Kuzey Bal-kanların da kontrolü sağlanmış olacaktı.

Sırbistan hükümetinin suikasta müdahil olduğu düşüncesi ile ultima-tom gönderiliyor.¹²⁸ Matbuat ve siyasi tutum alenen bu yönde olup suikast ha-berinin ulaştığı ilk günden savaşın başlangıcına yakın yaklaşık bir aylık zaman zarfına bu kanaatler daha da kesinlik kazanmaya başlamıştır. Matbuattan bir örnek olarak Viyana'dan Main gazetesi Sırbistan'ın cinayet ile ilgisi hususunda şu haberi yapmıştır:¹²⁹ *"Arşidüke karşı vukubulan suikastın Büyük Sırbistan âmâlini tervic eden bir tertibat-ı fesadiye neticesi olduğunu zan ettiricek esbab ve delail mevcuttur. Bu tertibat-ı fesadiye her sınıf halk arasına kök salmıştır. Sırbistan'ın Viyana sefiri geçen hafta Avusturya-Macaristan hariciye nazırına Sırbistan hükümetinin Arşidük aleyhinde bir suikast tertib edildiğini istihbar ettiğini beyan etmiştir. Fakat veliahd seyahatinin tekrar iden program dairesinde icrası için ısrar etmiştir. Bosna Saray valisi cinayetden mes'ul addedil-mektedir."*

¹²⁶ *Peyam*, "Avam Kamarasında", s. 2, 1 Temmuz 1914.

¹²⁷ *Peyam*, "Kambana Vakı'ayı Alkışlıyor", s. 2, 1 Temmuz 1914.

¹²⁸ *Peyam*, "Avusturya-Macaristan", s. 1, 3 Temmuz 1914.

¹²⁹ *Peyam*, "Main'in İstihbaratı", s. 1, 30 Haziran 1914.

Gaz

Akademik
Bakış

27

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Londra'dan istihbar edilen 30 Haziran tarihli haber de bir başka örnektir.¹³⁰ "Sırbistan sabık-ı veliahd Prens Jozef'i birkaç zaman evvel bir İngiliz Zadgan? Klubünde Sırbistanın Arşidük Fransuva Ferdinand ortadan kalkmayınca çaye-i ameline vasil olamayacağını beyan etmiştir. Bu sözler farfara addedilmiş ise de şimdi aslı çıkmış bulunuyor. Rivayet edildiğine göre Bosna Saray cinayetinin menşei Belgrad Saray Kraliyesine kadar varmaktadır. Sırbistan Kralının olup biten herşeyden haberdar olduğu çin mesuliyeti deruhte etmemek için istifa etmiş olduğunu ilave ile Sırp cemiyeti askeriyesinin tertib edilen suikasta vakıf olduğu İngiliz mehafili siyasiyesinde temin edildiğini istihbar ediyor."

Ancak haberde de geçtiği üzere Sırbistan Kralı'nın istifa ettiği hususu 28 Haziran tarihli Peyam gazetesinde Sırbistan Kralı'nın istifa edeceği haberlerinin doğru olup olmadığına dair farklı ajanslardan bildirilen haberler verilmiştir.¹³¹ Belgrad 26 Haziran tarihli habere göre; "Kralın istifa etmek niyetinde olmadığı bildirilmiştir. Prens Aleksandra tevdi' eylemesi evvela beray-ı istirahat etmek saniye Prense umur-u hükümet ile ünsiyet peyda ettirmek içindir. Kral kaplıcalardan avdetinde tekrar umur-u hükümeti ele alacaktır." Suikast öncesinde rivayet edilen istifa haberi kralın sağlık sorunları gerekçesiyle ara verdiği şekilde kamuya duyurulmuştur. Ancak bu durum Avrupa matbuatında suikastın mesuliyetinden kaçış olarak algılanmıştır.

Sırbistan Sefiri Kont Berhtold'un nezdine giderek Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan zabıtasına Arşidükün katillerinin ortaya çıkması için her türlü yardımda bulunulacağını beyan etmiştir.¹³² Birçok Avusturya zabıta hafiyesi Belgrad'da ve Sırbistan'ın muhtelif yerlerinde bulunmaktadır. Sırp zabıtası tamamıyla bunların emrine verilmiştir.¹³³ Ancak Avusturya- Macaristan, Sırbistan cihetinden asayişin sağlanması için muharebeyi tek çare olarak görmüştür.¹³⁴

23 Temmuz'da Belgrad'da Avusturyalı Bakan, Baron von Giesl Gieslingen, Sırp hükümetine ultimatom verdi. Bu ultimatom ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Cumartesi akşamı saat 6'ya kadar Avusturya karşıtı propandasına son verilmesini ve Bosna'da isyana kışkırtan topluluğun bastırılması yönünde beyanatta bulunmuştur.

The New York Times, 23 Temmuz tarihli Berlin'den aktarılan haberde Sırbistan'ın bu ultimatomla özellikle isyana teşvik eden toplulukların bastırılması hususundaki son isteğe uymayabileceği üzerinde durmuştur. Baron Hoetzendorf'un, Avusturya Genel Kurmay Başkanı, dün (22 Temmuz) Temeşvar'ı ziyaret etmesi ve burada 7 kolordu birliğinin hazır olarak tutulması Avusturya'nın Sırbistan'ı buradan işgal edeceğini ortaya koymuştur.¹³⁵

130 Peyam, "Sırp Cemiyet-i Askeriyesi Haberdar İmiş", s. 1, 3 Temmuz 1914.

131 Peyam, "Kral İstifa Etmeyecek", *Balkan Hükümetleri*, s. 4, 28 Haziran 1914.

132 Peyam, "Sırbistan Sefirinin Teminatı", s. 1, 3 Temmuz 1914.

133 Peyam, "Sırbistanda Avusturya Zabıtası", s. 2, 1 Temmuz 1914.

134 Peyam, "Ahvalde Vehamet ve Harp Korkulanı", s. 4, 7 Temmuz 1914.

135 *The New York Times*, "Austria Ready to Invade Servia, Sends Ultimatum", 24 Temmuz 1914.

Gör

Akademik
Bakış

28

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Almanya ve İtalya Avusturya'yı desteklediklerini yardım için hazır olduklarını duyurmuşlardır.¹³⁶ Ultimatoğa destek veren Almanya ve İtalya savaşta Avusturya-Macaristan'ın yanında yer alarak savaşın ittifak devletleri kanadını oluşturacaklar. İtalya, daha sonra saf değiştirecek olsa da savaşın başında Avusturya-Macaristan'ın yardım etmektedir.

Bu ultimatom ile Avusturya-Macaristan'ın toprak bütünlüğüne yöneltilen tahrik içerikli tehditkar tüm yayınları sona erdirilmesi, Sırp milliyetçi örgütlerin dağıtılması, gecikmeden ders kitaplarında ve kamu belgelerindeki Avusturya-Macaristan aleyhine propagandalara son verilmesi, adları Avusturya-Macaristan Hükümeti tarafından verilen tüm subay ve memurlar Sırp askeri ve sivil idaresinden çıkarılması, "yıkıcı hareketlerin bastırılması" için Sırbistan Avusturya-Macaristan Hükümeti temsilcilerini kabul etmesi, Arşidük'ün suikast davasında tüm araştırmalarda yer almak için Avusturya-Macaristan delegelerine izin verilmesi, Binbaşı Voja Tankosic ve memur Milan Ciganovica'nın suikast planının katılımcıları olarak tutuklanması ve ShabatZ Loznica sınırı boyunca silah ve patlayıcı trafiğinin sonlandırılması, sınır hizmetinde görevli yetkililerin Saraybosna suç faillerine destek olmalarından ötürü cezalandırılması, Avusturya-Macaristan Hükümetine düşmanlık bakımından açıklamalarda bulunan Sırp yetkililerin bu konuda izahlarının sağlanması ve son olarak ultimatomun içerdiği hususların gecikmeden yerine getirilmesi istenmiştir.¹³⁷

Sabah gazetesi bu ultimatomu "Ufk-u Siyasetde Yeni Tehlikeler"¹³⁸ olarak değerlendirmiştir. Nitekim ultimatomu takip eden günler bu tespiti doğrulamıştır. Sırbistan, 25 Temmuz'da ultimatomu cevaplamıştır ve altıncı talebin, Sırbistan kanunlarını ihlal edecek bir hüküm olduğu kanaati ile kabul edilemeyeceğini ultimatomun bunun dışındaki tüm koşullarını kabul ettiğini bildirmiştir.¹³⁹ Ancak Avusturya ultimatum maddelerinin harfiyen kabulünü talep etmektedir. Bunun üzerine 25 Temmuz'da İmparator Fransuva Jozef, Sırbistan'a karşı operasyonları başlatan seferberlik emrini imzalamıştır. Avusturya-Macaristan büyükelçisi Giesl, Belgrad'dan ayrılmıştır. Daha sonra, 27 Temmuz'da, Avusturya-Macaristan savaş için hazırlıklarını tamamlamaya başladı.

Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasındaki gerginlik savaşa doğru tırmanırken savaşı önlemek üzere arabulucuk edenler de olmuştur. Bu başarısız girişimlerin yanı sıra savaşa hazırlık mahiyetinde ittifaklar da kurulmuştur. Osmanlı Devleti cihetinden gazetelerde Turhan Paşa'nın 6 Temmuz'da Viyana Sefirini ziyareti, akabinde Romanya Sefaretine ziyaret haberleri savaş öncesi bir hazırlığın ipuçları gibi görünmektedir. O gün yine Avusturya Dış işleri ba-

136 *The New York Times*, "Germany and Italy to Aid", 24 Temmuz 1914.

137 Smith, *a.g.e.*, s. 217.

138 *Sabah*, "Ufk-u Siyasetde Yeni Tehlikeler", s.1, 25 Temmuz 1914.

139 Remak, *a.g.e.*, s. 207.

Gazi

Akademik
Bakış

29

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

kanı Kont Berhultold ile dahi mülakat etmiştir. Pazar günü ise Romanya sefiri ve Avusturya-Macaristan Hariciye Nezareti Balkan Şubesi Müdürü Mösyö Rababor? ile birkaç saat mülakat etmiştir. Turhan paşa Berhultold tarafından aynı gün öğle yemeğine davet edilmiştir.¹⁴⁰

28 Temmuz 1914, Müsâdemeler

Avusturya-Macaristan Sırbistan'a ultimatom maddelerinin tümünün kabul edilmemesi gerekçesi ile 28 Temmuz 1914 günü, öğlen Sırp hükümetine çektiği açık telgraf ile savaş ilan etmiştir.¹⁴¹ Bu savaş ilanını Tuna'daki Sırp gemilerinin ele geçirildiği haberleri takip etmiştir. İki taraf arasında çarpışmalar da başlamıştır.

Öte yandan, Sırbistan; müttefiği Rusya ile seferber olarak ordusunu hazırlamıştır. Zaten, Rusya Arşidük suikastını müteakiben savaş hazırlıklarını başlatmış idi.

Savaş başlar başlamaz Avrupa'da cevabı aranan esas soru; bu savaşın nasıl lokalize edileceği olmuştur.¹⁴² Bu noktada The New York Times, İngiltere Dış İşlerinin Kayser Wilhem ile görüşmelerinin öneminden bahsetmektedir. Avrupa'nın barışı, savaşın boyutu ve yayılması tamamen Almanya'nın, Kayser Wilhem'in ellerine bağlı olarak görülmüştür.¹⁴³ Savaşa rağmen, İngiltere'nin bu karışıklılara arabuluculuk edebileceği ümidi vardır. Ne yazık ki, çok geçmeden 1 Ağustos'ta Almanya Rusya'ya savaş ilan ederken Rusya'nın müttefiki Fransa'da otomatikman savaşa dahil olmuş oluyordu. Bunun üzerine 3 Ağustos'ta Almanya Fransa'ya da savaş açmıştır.¹⁴⁴

Osmanlı İmparatorluğu ise 29 Ekim-30 Ekim akşamı savaşa girmiştir, kısa süre sonra da cihad ilan etmiştir.¹⁴⁵ Savaşta Avusturya-Macaristan safında yer alması münasebetiyle Arşidük Frederih tarafından Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bir teşekkür mektubu da gönderilmiştir.¹⁴⁶ Netice itibarıyla 29 Haziran 1914 tarihinde başlayan savaş çok kısa sürede ikili ittifaklar neticesinde süratle yayılmıştır.

140 *Peyam*, "Avusturya ve Sırbistan", 5 Temmuz 1914.

141 *The New York Times*, "Notice Sent To The Powers Of the Opening Hostilities", 29 Temmuz 1914.

142 *The New York Times*, "Russia's "Orange Paper" Shows Her Part In Diplomatic Negotiations Preceding The War", 27 Eylül 1914.

143 *The New York Times*, "Austria Formally Declares War On Servia, Russia Threatens, Already Moving Troops; Peace Of Europe Now In Kaiser's Hands", 29 Temmuz 1914.

144 Smith, *a.g.e.*, s. 218.

145 *İkdam*, "Cihad-ı Ekber Halife-i İslam Üçyüz Milyon Müslümanı Cihad-ı Ekbere Davet Ediyor", s. 1, 13 Teşrinisani 1914(31 Teşrinievvel 1330).

146 "Hükümet-i Osmaniye'nin bizim hak ve medeniyet uğrunda açtığımız harbe iştirakinden ziyadesiyle memnun ve mesrur olarak zat-ı nazaretpenahilerini müttefik düşmanlarımıza karşı harb ile ihraz-ı zafer edecek olan şanlı bir ordunun sa'îk-i hakikisi olarak selamlarım...." *İkdam*, "Türkiye-Avusturya Arşidük Frederih Hazretlerinin Telgrafnamesi", s.1, 9 Teşrinisani efrensi 1914.

Görüş

Akademik
Bakış

30

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

İkili çarpışmalar başladığı haberi ile birlikte bu savaşın basit düzeyde seyredeceğini umumi bir harbe dönüşmeyeceği kanatinin hakim olduğu görülmektedir, şöyle ki: “*Dün geç vakte kadar alınan malumât, harbin Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında muvazza-i bir şekilde kalacağını ve harb-i umumi ihtimalatının pek ziyade azaldığını te’yîd etmektedir.*”¹⁴⁷

Ancak iki günden beri borsadaki yükselme harb-i umumi endişesini göstermektedir. Avusturya- Macaristan bu saldırılarının sırf haddini bildirme mahiyetinde olduğuna dair düvel-i muazzamaya teminat vermiştir. Bu durumda her hükümet tarafsız görünmektedir hatta savaşın başlaması ile Bulgaristanın tarafsızlığını ilan ettiğine dair bir telgrafname alınmıştır.¹⁴⁸ Ancak yine de siyasi cereyanlara göre devletler yönlerini belirleyerek hareket edeceklerdir.

Sonuç

Dünya Savaşını başlatan arşidük suikastı, sembolik bir güce sahiptir. Gavri- lo Princip tetiğe bastığı anda dünya tamamen farklı bir yere doğru gitmeye başlamıştır. Arşidük ve refikasına atılan iki kurşun kıtaları sarsan bir savaşa dönüşmüştür.

Dünyada süregelen tahrikler, gerilimler, koloniler arası endüstriyel ve ekonomik rekabetler neticesinde güçlerini sağlamlaştırmak dengelyi korumak isteyen devletler ittifak anlaşmaları ve askeri anlaşmalarla birbirlerine karşı tedbir almakta idiler. Nihai aşamada 28 Haziran günü gerçekleşen bu siyasi cinayet turnusol kâğıdı gibi güç bloklarını iki kısma ayırmıştır.

28 Haziran 1914 günü, Princip; Arşidük Fransuva Ferdinand'ı yani Avusturya-Macaristan tahtının varisini hedef almış idi. Arşidük sadece varis değil aynı zamanda iyi bir siyasetçi ve askerdir. Bu yönüyle dahi tehditkar idi. Esasen, Arşidükün ve refikasının şahsiyetinde Avusturya'nın Sırbistan'ı dizayn politikası'na kurşunlar sıkılmış idi.

Öte yandan, suikast akabinde Avrupa matbuatı 29 Haziran tarihinden itibaren arşidük suikastının nasıl gerçekleştiğinden ziyade provakatif beyanları ile esasen savaşı önceden başlatan taraf olmuştur. Zira, suikast sonrası Avusturya-Macaristan bunun Sırbistan ile bir savaşa girmek için sebep olup olamayacağını tartışmakta iken matbuat bu konuda kararı çoktan vermiş ve bu yönde teşvik ve tahrikte bulunmakta idi.

Dönemin matbuatı Arşidük suikastını çok dar sahada ve manada bir savaşın habercisi olarak değerlendirilmiştir. Hatta 28 Temmuz 1914 tarihinde dahi Dünya Savaşı öngörüsü yoktur. Çarpışmalar başladığında Osmanlı gazeteleri bundan “*Avrupa Savaşı*” veya “*Üçüncü Balkan Savaşı*” olarak bahsetmişlerdir.

147 *İkdam*, Müsademeler Başladı, s.1, 28 Temmuz 1914.

148 *İkdam*, Müsademeler Başladı, s.1, 28 Temmuz 1914.

Gazi

Akademik
Bakış

31

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Sırp miliyetçiliğinin kahramanı, siyasi ikonu olan Princip, bazıları için bir kurtarıcı veya özgürlük savaşçısı iken kimilerine göre ise bir terörist idi. Hatta siyasi güdülerinin neticesinde üç çocuk sahibi bir annenin ve babanın katili idi. Böylece bir başka açıdan daha ikiye bölünen bir yaklaşım meydana getirmiştir. Nitekim zaman yolculuğunda Gavrilo Princip, bir "Pan-Yugoslavian" değil bir Sırp milliyetçisi olarak bugüne ulaşmıştır.

Netice olarak; suikast; dolaylı olarak dünyayı savaşa sürüklerken savaş neticesinde imparatorluk çağının son bulmasına yol açmıştır. Milli devletler ve devrimleri ile bundan sonra artık yeni bir dünya, başka bir denge ve güç ayağı üzerinde istikrar arayışı başlamıştır.

Kaynaklar

Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, İctima-i Fevkalâde Onaltıncı İnikad, 24 Haziran 1330 (1914) Sah.

BODDEN Valerie, *Days Of Change The Assassination of Archduke Ferdinand*, Creative Education, Minnesota 2010.

CLARK Christopher M., *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London: Allen Lane, 2012.

HERRMAN David G., *The Arming of Europe and the Making of the First World War*, Princeton University Press, 1997.

REMAK Joachim, *Sarajevo The Story of A political Murder*, Criterion Books, New York, 1959.

SMITH David James, *One Morning In Sarajevo 28 June 1914*, Phoenix, London 2009.

TUCKER, Spencer C. Priscilla Mary Roberts, *The Encyclopedia of World War I: A Political, Social, and Military History*, ABC-CLIO, U.S.A. 2005.

VILLIERS Peter, *Gavrilo Princip The Assassin Who Started the First World War*, Fawler Press, England 2010.

VOSS David De, *Searching For Gavrilo Princip*, Smithsonian magazine, August 2000, ss. 42-53. http://beacon.salemstate.edu/~cmauriello/pdf_his102/princip.pdf

Gazeteler:

İkdam

İkdam, "Müsademeler Başladı", 28 Temmuz 1914.

İkdam, "Avrupa Harb-i Umumisi Büyük Muharebe Başladı", 18 Ağustos 1914.

İkdam, "Milyonlar Muharebesi", 18 Ağustos 1914.

İkdam, "Avrupa Harb-i Umumisi", 2 Eylül 1914.

İkdam, "Avrupa Harb-i Umumisi", 15 Eylül 1914.

İkdam, "Cihad-ı Ekber Halife-i İslam Üçyüz Milyon Müslümanı Cihad-ı Ekbere Davet Ediyor", 13 Teşrinisani 1914(31 Teşrinievvel 1330).

İkdam, "Türkiye-Avusturya Arşidük Frederih Hazretlerinin Telgrafnamesi", 9 Teşrinisani efrenci 1914.

Gör

Peyam

- Peyam*, "Arşidükün Seyahati", 28 Haziran 1914 (H.4 Şaban 1332, R.15 Haziran 1330).
- Peyam*, "Kral İstifa Etmeyecek", *Balkan Hükümetleri*, 28 Haziran 1914.
- Peyam*, "Avusturya Veliahdı ve Refikasının Katli", 29 Haziran 1914.
- Peyam*, "Vaki'anın Sureti Cereyanı", 29 Haziran 1914.
- Peyam*, "Arşidük ve Ordu", 29 Haziran 1914(H.5 Şaban 1332, R.16 Haziran 1330).
- Peyam*, "Veliahd Fransuva Ferdinand ile Refikasının Fecâyi`-i Katli", 29 Haziran 1914.
- Peyam*, "Suikastın Akıbetinde", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Ayıpdır!", *Tafsilat-ı Matemme*, 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Te'sir-i Umumi", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", 30 Haziran 1914
- Peyam*, "Taziyetname'i Hümayun", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Sadrazam Paşanın Taziyeti - Osmanlı Parlemtentosu namına - Sefaretin Taziyeleri - Hüseyin Hilmi Paşa - Saray-ı Hümayunda" 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Tedabir-i Zabita", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Katiller Tehlikede", 30 Haziran 1914
- Peyam*, "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Te'sir-i Umumi", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Main'in İstihbaratı", 30 Haziran 1914.
- Peyam*, "Ordunun Matemî", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Sırların Aleyhinde Harekat", , 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Hükümet-i Osmaniye Namına", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Naaşlar, Son Haberler", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "İki Bomba, Bir Mecruh", 1 Temmuz 1914
- Peyam*, "İspanya Kralı – Belçika- Bavyera -Saksonya Kralları", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "İngiliz Saray Hükümdarında" , 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Müslümanlar ve Hırvatlar", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Tevkifat ve Tahkikat", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Sırbistan Hükümetinin Te'ssüfü", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Cinayetin Mü'essirleri ve Eserleri", 1 Temmuz 1914
- Peyam*, "(Kambana?)Vaki'ayı Alkışlıyor", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Sırbistanda Avusturya Zabıtası", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Avam Kamarasında", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Nümayişler Karışıklıklar", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Viyana'da Sırlara Karşı Nefret", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Dai'yi Mes'uliyet-i Evrak", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, "Hırvatlarla Sırlar Arasında Mukatele", 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, Sırp Dükkanları Yağma Ediliyor, 1 Temmuz 1914.
- Peyam*, Sırlar Aleyhinde Harekat, 1 Temmuz 1914.

Gazisi

- Peyam*, "Failler Pek Bi Perva", 1 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırpların Aleyhinde Harekat", 1 Temmuz 1914.
Peyam, "Tevkifat ve Tahkikat", 1 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırplar Aleyhinde Nümayişler", 2 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırp Hükümetinin İkinci Beyannamesi", 2 Temmuz 1914.
Peyam, "Avusturya Macaristan", 2 Temmuz 1914.
Peyam, "Bosnada Karışıklıklar", 2 Temmuz 1914.
Peyam, "Bulgar Sarayında Matem", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Hükümet-i Osmaniye Namına", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Son Haberler", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Katil Principin İfadatı, 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Avusturya Veliahdının Katli", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırp Milliyetçiliği", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Avusturya Veliahdının Katli", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Avusturya-Macaristan", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırp Cemiyet-i Askeriyesi Haberdar İmiş", 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Sırbistan Sefirinin Teminatı", 3 Temmuz 1914.
Peyam, Sırp Sefarethanesi Önünde, 3 Temmuz 1914.
Peyam, "Müteveffi Arşidük Namına Ayin-i Ruhani", 3 Temmuz 1914
Peyam, "İstasyonlarda Tezahurat", 4 Temmuz 1914.
Peyam, "Naş'lar Viyana'ya Geldi", 4 Temmuz 1914, Cumartesi.
Peyam, "Cenazede Veliahdlar Bulunmayacak", 4 Temmuz 1914.
Peyam, "Katlin Mühim İtirafı", 4 Temmuz 1914.
Peyam, "Katlin Mühim İtirafı", 4 Temmuz 1914.
Peyam, "Yeni Nümayişler", 4 Temmuz 1914.
Peyam, "Arşidükün Cenazesi", 5 Temmuz 1914.
Peyam, "Kayser Neden Cenazede Yokdu", 5 Temmuz 1914
Peyam, "Arşidükün Sigortası", 5 Temmuz 1914
Peyam, "Avusturya ve Sırbistan", 5 Temmuz 1914.
Peyam, "Nümayişler ve Muharebe Arzusu", 5 Temmuz 1914.
Peyam, "Rusya Müdahale Edecekmiş", 5 Temmuz 1914.
Peyam, "Avusturya ve Sırbistan", 5 Temmuz 1914.
Peyam, "Ahvalde Vehamet ve Harp Korkuları", 7 Temmuz 1914.

Sabah

- Sabah*, "Suikasd Tesirâtı", 12 Temmuz 1914.
Sabah, "Suikast Etrafında", 13 Temmuz 1914.
Sabah, "Ufk-u Siyasetde Yeni Tehlikeler", 25 Temmuz 1914.
Sabah, "Dünkü Vakıa-i Ciniye", 26 Temmuz 1914.

Görüş

Akademik
Bakış

34

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

The New York Times

The New York Times, "Still Another Royal Visitor Archduke Franz Ferdinand D'este On His Way Here" 13 Ağustos 1893.

The New York Times, Dr. Johannes Horowitz, "Archduke Franz Ferdinand's Engagement to Countess Chotek - Obstacles To The Marriage " 6 Mayıs 1900.

The New York Times, 2 Temmuz 1900.

The New York Times, "What Austria's Change Will Mean to Europe", 28 Haziran 1908.

The New York Times, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country", 29 Haziran 1914, Pazartesi.

The New York Times, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country - Bravery of Archduke", 29 Haziran 1914.

The New York Times, "Heir To Austria's Throne Is Slain With His Wife By A Bosnian Youth To Avenge Seizure Of His Country - Slain In A Second Attempt", 29 Haziran 1914.

The New York Times, "Tragedy May Alter Politics Of Europe", 29 Haziran 1914.

The New York Times, "See Serb Plot In Royal Murders", 30 Haziran 1914.

The New York Times, "Kaiser Diplomatically Ill Semptoms of Lumbago-Won't Go to Archduke's Funeral", 3 Temmuz 1914.

The New York Times, "Victim's Bodies in Vienna", 3 Temmuz 1914.

The New York Times, "Austria Mourns At Royal Funeral" , 4 Temmuz 1914.

The New York Times, "Archduke And Wife Buried" , 5 Temmuz 1914.

The New York Times, "Imperial Funeral Stirs Controversy" , 6 Temmuz 1914.

The New York Times, "Austria Ready to Invade Serbia, Sends Ultimatum", 24 Temmuz 1914.

The New York Times, "Germany and Italy to Aid", 24 Temmuz 1914.

The New York Times, "Austria Formally Declares War On Serbia, Russia Threatens, Already Moving Troops; Peace Of Europe Now In Kaiser's Hands", 29 Temmuz 1914.

The New York Times, "Notice Sent To The Powers Of the Opening Hostilities", 29 Temmuz 1914.

The New York Times, "Russia's Early War Moves", 30 Ağustos 1914.

The New York Times, "Russia's "Orange Paper" Shows Her Part In Diplomatic Negotiations Preceding The War", 27 Eylül 1914.

The New York Times, "Anniversary of the War's Origin A Year Ago Tomorrow The Austrian Archduke, Franz Ferdinand, Was Assasinated at Sarajevo", 27 Haziran 1915.

Gaz

Akademik
Bakış

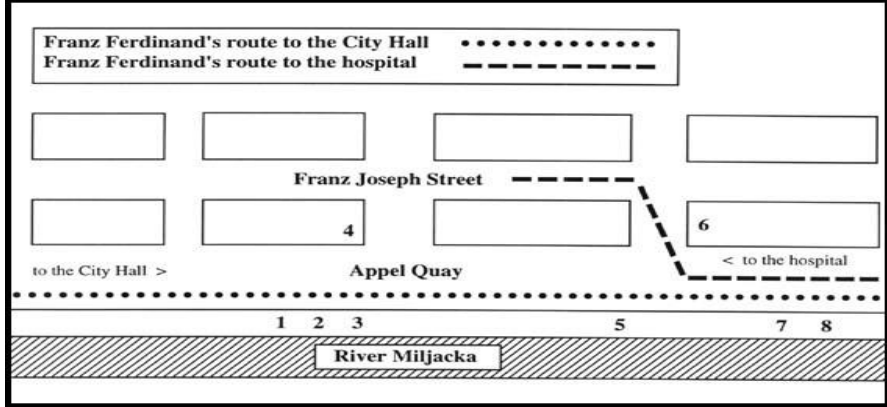
35

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

EKLER

Ek 1.

Kaynak: <http://spartacus-educational.com/FWWassassination.htm>

- **1** Muhamed Mehmedbasic
- **5** Gavrilo Princip (sabah)
- **2** Nedjelko Cabrinovic
- **6** Gavrilo Princip (öğleden sonra)
- **3** Vaso Cubrilovic
- **7** Trifko Grabez
- **4** Cvijetko Popovic
- **8** Danilo Ilic

Ek. 2: Suikast Planında Yer Alanlar

Kaynak: David James SMITH, *One Morning In Sarajevo 28 June 1914*, Phoenix, London 2009.

Sırp Suikastçılar

Gavrilo Princip (Printsip) Gavo olarak ta bilinir.

Nedeljko Cabrinovic (Nedelko Čabrinovitch) Nedjo olarak ta bilinir.

Trifko Grabez

Vaso Cubrilovic (Chubrilovitch)

Cvijetko Popovic (Sevjetko Popovitch)

Müslüman Suikastçı

Mehmed Mehmedbasic (Muhamed Mehmedbasic)

Örgütleyici

Danilo Ilic (Ilitch)

Belgrad'daki Gerillalar

Vojin Tankosic (Voyan Tankositch)
Milan Ciganovic (Siganovitch)
Dragutin Dimitrijevic (Dimitriyevitch) Apis olarak bilinir.

Bosnasaray'a Yolculuk

Rade Popovic (Rarday Popovitch)
Joca Prvanovic (Joka Pervanovitch)
Rade Grbic (Rarday Gerbitch)
Mico Micic (Mitso Mitsitch)
Jakov Milovic (Yakov Milovitch)
Obren Milosevic (Milosevitch)
Veljko Cubrilovic (Velko Cunrilovitch)
Mitar Kreovic (Kerovitch)
Blagoje Kerovic (Blagoiye)
Nedjo Kerovic
Jovo Kerovic
Cvijan Stjepanovic (Seviyan Styepanovitch)
Misko Jovonovic (Jovanitch)

Bosnasaray'dakiler

Ivo Kranjcevic (Kranjchevitch)
Lazar Djukic (Jukitch)
Branko Zagorac (Zagoratch)
Marko Perin
Nikola Forkapic (Forkapitch)
Dragan Kalember
Ivan Momcinovix (Mochinnovitch)
Franjo Sadilo (Franyo)
Angela Sadilo

Ek 3: Arşidük Fransuva Ferdinand ve Eşi Sophie Chotek Bosna-Saray Ziyaretinde, 28 Haziran 1914

Kaynak:

<http://spartacus-educational.com/FWWarchduke>.

Gazi

Akademik
Bakış

37

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Ek 4: Mahkemede yargılanırken bir görsel...Gavrilo Princip ilk sıranın ortasında oturmaktadır.

Kaynak: David De VOSS, *Searching For Gavrilo Princip*, Smithsonian magazine, August 2000.

Gör

Akademik
Bakış

38

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014